

FRØÐI

2/2002

8 árg.

kr. 48,00

KIRKJUBØSTÓLARNIR

heimafturkomnir

Eitt sindur um stórtara í Føroyum

Um átakið 'Fleiri kvinnur á ting'.

At kanna kyn og aldur á haru

*Lívið á havbotninum kring
Føroyar í vísindaligum brennidepli*

Ritstjórnargrein

Sambært halgisøguni frá 9. öld stevndi írski abbatin Brendanus, sum doyði í 577, norður í hav at finna paradísið. Hann gjørdist tí halgimenni sjómanna, og hann varð serliga dyrkaður í Niðurlondum í seinmiðöld. Víkin Brandansvík í Kirkjubø hefur navn eftir sankta Brandani. Skurðmynd av tí heilaga *sankta Brandani* er á einum av pultavangunum, ið hava staðið í fyrstu dómkirkju Føroya. Á runða toppstykkinum á vanganum er skotin mynd av Ólavi hinum heilaga á trúnuni. Stóla- og pultavangarnir komu aftur til landið í summar eftir avtalu við Nationalmuseet og eru nú at síggja sum serframsýning í Brekkutúni saman við øðrum halgilutum og siðsøguligum lutum, ið vóru við í avhendingini. Hesin áhugaverdi pultavangi sæst á permuni.

Hjá teimum, ið leita eftir upplýsingum í gomlum prentaðum heimildum, ber nú til at sita heima við hús og við alnetinum leita í talgilda útnorðurbókasavninum, ið nýliga er stovnað. Arnbjørn Ó. Dalsgarð, bókavørður, greiðir okkum frá, hvussu farast skal fram.

Nú eru dagarnir stuttir, men hann, ið dámar at ganga túr niðri í fjørni, hefur varnast, at í sjóvarmálanum stundum sæst ein litaleikur av ymsum tarasløgum, og á fjøru breddar á taratonglum. Við at lesa greinina *Eitt sindur um stórtara í Føroyum* eftir Ruth Nielsen fær ein nógvar upplýsingar um vanligastu tarasløgini í Føroyum. Harumframt greiðir Ole S. Tendal frá í grein síni *Lívið á havbotninum kring Føroyar í vísindaligum brennidepli* um allar tær ransóknir, ið hava verið gjørdar av djóralívinum á føroyska landgrunninum.

Í 1855 varð hara á fyrsta sinnið flutt til Føroya. Hara er nú í 11 oyggjum, og stórir áhugi er sum kunnigt fyri at veiða haru. Náttúrugripasavnið hefur á hvørjum ári síðan 1976 savnað inn tilfar um veiddar harur. Dorete Bloch, Bjarni Mikkelsen og Pehr H. Enckell, lívfrøðingar, greiða í grein frá, hvussu ein kannar kyn og aldur á haru.

Mong eru tey, ið ganga í fjøllunum um summarið og kanska finna okkurt áhugavert. Sigga Rasmussen, plantufrøðingur, svarar spurningi um sjáldsama blómu. Hetta og nógvar annað áhugavert er at lesa í Frøði hesa ferð. Nevnast skal, at øll er vælkommin at senda inn viðmerkingar, spurningar ella hugskot til ritstjórnina.

Góðan lesihug!

Marjun A. Simonsen

FØROYA FRÓÐSKAPARFELAG
GEVUR FRØÐI ÚT

© Føroya Fróðskaparfelag og høvundarnir.
Frøði er alment vísindablað, sum kemur út tvær ferðir árliga.
Halдаргајald er kr. 84,- árliga.

Upplag 1300
ISSN 1395-0045

Loyvt er at endurgeva úr Frøði, um víst verður til heimildina.
Verða heilar greinir endurgivnar, má avtala gerast.

AVGREIÐSLA

Jarðfrøðisavnið
Brekkutún 1
Postsmoga 3169
FO-110 Tórshavn
Tlf. 357000
teldupostur:
frod@jfs.fo

RITSTUÐLAR

Fiskiranssóknarstovan
Fróðskaparsetur Føroya
Føroya Fornminissavn
Føroya Landsbókasavn
Føroya Landsskjalasavn
Føroya Náttúrugripasavn
Heilsufrøðiliga Starvsstovan
Jarðfrøðisavnið

Nýtt útnorðurbókasavn á alnetinum

Hús at eygleiða bjargafugl í sett upp úti í Skúvoy

mynd: Marita Gulklett

Kveistursmølur og gulvongur

Fornminissavnið 50 ár

Eitt sindur um stórtara í Føroyum

Spurningur til Frøði

At kanna kyn og aldur á haru

Um átakið ‘Fleiri kvinnur á ting’

RITSTJÓRN

RITUMBOÐSRÁÐ

Marjun Arge Simonsen (Ábyrgd)

Lis Mortensen

Hans Joensen

Anna Maria Fosaa
Plantufrøðingur

Sámal T. F. Johansen
Søgu- og landafrøðingur

Elin S. Jacobsen
Søgufrøðingur

Óluva Niclasen
Matvøruverkføðingur

Símun V. Arge
Fornfrøðingur

Gunnar Bjarnason
Búnaðarfrøðingur

Eilíf Gaard
Havlivfrøðingur

Martin Næs
Bókavørður

GRAFISK FRAMLEIÐSLA OG PRENT:
Dimmalætting
PERMA: Kirkjubøur og stólavangi (Myndirnar eigur Føroya Fornminissavn)

Innihald 1/2002

- 4

Eitt sindur um stórtara í Føroyum
Ruth Nielsen, lívfrøðingur
- 11

Gulvongur og Kveistursmølur
Jens-Kjeld Jensen, skordýragranskari
- 12

Átakið hjá Javnstøðunevndini ‘Fleiri kvinnur á ting’
Annika Wardum Joensen, cand. negot.
- 20

Føroya Fornminissavn 50 ár
- 22

At kanna kyn og aldur á haru
Dorete Bloch og Bjarni Mikkelsen, Pehr H. Enckell, lívfrøðingar
- 26

Hvat er ein fylt blóma?
Sigga Rasmussen, plantufrøðingur
- 28

Lívið á havbotninum kring Føroyar í vísindaligum brennidepli
Ole Secher Tendal, lívfrøðingur
- 32

Hús at eygleiða bjargafugl í sett upp úti í Skúvoy
Bergur Olsen, fuglafrøðingur
- 33

Nýtt útnorðurbókasavn á alnetinum
Arnbjørn Ó. Dalsgarð, bókavørður

NÝGGIR
HALDARAR
kunnu tekna seg
hjá avgreiðsluni.

ELDRI ÚTGÁVUR
AV FRØÐI
fáast við at venda sær
til avgreiðsluna.

GREINIR
TIL BLAÐIÐ
Almennar, vísindarligar
greinir kunnu sendast
ritstjórnini. Skrivlig
høvundsleiðbeining fæst frá
avgreiðsluni.

LÝSINGAR
TIL FRØÐI
Er áhugi fyri at lýsa
í blaðnum, setið tykkum

tá í samband við ritstjórnina,
telefon 315302
fjarsemil 322074
teldupostur: frodi@jfs.fo

LÝSINGAPRÍSUR
Heil síða: Kr. 5.000,-
Hálv síða: Kr. 3.000,-
Triðingssíða: Kr. 2.000,-
(íroknað meirvirðisgjald)

FRØDILIGUR
RÆTTELSTUR:
Ritumboðsráðið
Harumframt: Arne Nørrevagn, lívfrøðingur, Jan Sørensen, lívfrøðingur, Eyðfinn Magnussen, lívfrøðingur
Málslig ráðgeving: Jóhan Hendrik W. Poulsen prof.
Týðingar: Marjun A. Simonsen

Tarar úr taraskóginum. A. Andgreindur hártari (*Desmarestia viridis*). B. Slýblað (*Ulva lactuca*). C. Vanligt rósúrør (*Lomentaria clavellosa*). D. Tanntari (*Odonthalia dentata*). E. Fjødurtari (*Ptilota gunneri*). F. Langvaksin liðatari (*Polysiphonia elongata*). G. Kambstari (*Plocamium cartilagineum*). H. Reyðblað (*Phycodrys rubens*). I. Brúnslýggj (*Ectocarpus siliculosus*). J. Fínur liðatari (*Polysiphonia stricta*). Brúntarar: A, I. Grøntarar: B. Reyðtarar: C, D, E, F, G, H, J.

Eitt sindur um stórtara í Føroyum

Søl (*Palmaria palmata*) hava avlong ella næstan tríhyrnt bløð, ið vaksa út úr kantium á eldri bløðum. Longu av íslendingasøgum skilst, at hesin tarin varð havdur til matna.

Fjørán í Føroyum gevur góð gróðrarlíkindi til nógvan taravøkstur. Verður farið til gongu fram við landi, leggur ein beinanvegin til merkis, at nógvur taravøkstur er niðri við sjóvarmálan. Tarar hava ongar røtur, men krækja seg fastar í klettar og grót við fínum tøttum kyknutræðrum ella hava góða rótfestu.

RUTH NIELSEN
BOTANISK MUSEUM & CENTRALBIBLIOTEK

Niðri í fjøruni sæst, at umframt stóran brúntara eru eisini nógvir ymiskir minni tarar, sum til samans skapa ein litaleik í reyðum, brúnum og grønum. Á fjøru breddar á tonglum á stórum brúntara við flipputum bløðum; tað er ovasti partur av taraskóginum.

Flóð og fjøra og skifti í lufttrýsti hava við sær stórar broytingar í vatnstøðuni fram við landi. Summi tarasløg tola at liggja turr í styttri ella longri tíð. Onnur sløg taka til takkar við ávirkan frá sjónum sum sjóroki ella tað sindri av slavi, ið røkkur longri niðan frá strondini. Tey sløg, sum bert tola at liggja turr í styttri tíð, vaksa niðast við og troka burtur sløg, sum tola at liggja turr í longri tíð, tískil verða hesi sløg otað longri niðanfrá. Av tí at sløgini eru ymisk

á liti og yvirræði ber lættliga til at síggja, at tararnir vaksa í beltum. Vanliga eru ovast nakrir smáir grøntarar. Í sjóroksbeltinum ráða blágrøntarar, sum er ein tunn svørt og – tá ið vát er – sera hál skón. Í aldubeltinum eru ymsir reyð-, grøn- og brúntarar. Frá hesum belti er javnt skifti oman í fjøruna, sum stundum er undir og stundum turr. Her ráða stórir brúntarar sum bólatari (*Ascophyllum nodosum*) og bløðrutur skúvtari (*Fucus vesiculosus*) á kyrrustrondum. Í brimi og hørðum streymi eru smáir reyðtarar, sum vaksa sum ein tøtt motta saman við einstøkum brúntarum sum tangi (*Alaria esculenta*) og reipatara (*Himanthalia elongata*). Hesi sløg mugu vera før fyrri at krækja seg fast og mugu hava eitt tætt og dráttarsterkt leyv.

Á brattari strond, ið liggur opin fyrri brimi og sjóroki, eru í Føroyum skrásettar havalgur upp

Vinstrumegin: Lívfrøðingar kanna, hvussu tætt tararnir vaksa í fjøruni. Reyðtarin purpurhinna, sum hefur brúnligan dām, veksur ovast á klettinum aftanfryi.

Høgrumegin: BIOFAR-starvsstovan í Kaldbak 1996. Í fjøruni niðanfryi eru bæði pláss við nógvum brimi og kyrrar víkar, so her eru sera ymisligar treytir fryi taravøkstri. Her er eisini eitt lívfrøðiligt margfeldi.

Í gjótum liggja nógv tarasløg uppi á turrum á fjøru. Á tonglunum á tonglatara (*Laminaria hyperborea*), sum sæst mitt í myndini, vaksa söl (*Palmaria palmata*).

í meira enn 20 m oman fryi sjóvarmálan. Ein lítil reyðtari veksur inni í Kirkjubømúrinum, og tað er til at undrast á. Hann veksur sum eitt plússkent lag í hornum og rivum í teimum niðastu pørtunum av múrinum, sum liggja í skugga. Tíðarbil við sjóroki munnu vera tann einasta sjóvarávirkan, sum røkkur at teimum.

Ljós

Undir havskorpuni er eisini ein ávís beltisskipan. Tað kemst fyrst og fremst av tí, at ljósið kámost, tá ið tað ferðast gjøgnum sjógv. Ljósið kámost rættiliga skjótt burtur, um sjógvurin er gruggutur. Tað kann koma av æti, um stórt føðsluinnihald er í sjónum, ella av øðrum smá-

bitlum, eitt nú av leirmolum, sum eru skolaðir út frá landi. Júst sum aðrar plantur vaksa algur við ljósorku. Tann nøgd av lívrunnum evnum, sum tararnir byggja upp, minkar so hvørt sum ljósið kámost. Á nógvum sløgum er leyvið tí minst á størstum dýpi. Við dýpdarmarkið er vøksturin ikki størri enn tað, sum tararnir bróta niður við anding og øðrum lívfrøðiligum tilgondum. Í Tróndheimsfirði er dýpdarmarkið 22-30 metrar; funnir eru smáir tarar á 32 metra dýpi við Føroyar. Summi sløg standa seg betur í veikum ljósi enn onnur, so tá ið dýpist, skifta sløginu eisini.

Taraskógirnir eru ein týðningarmikil partur av undirsjóvarvøkstrinum í Føroyum, serstakliga har ið nógv brim er. Stóri tonglatarin (*Laminaria hyperborea*), sum er “trøini í skóginum”, veksur tætt og kann hava upp í 2,30 m høgar tonglar. Á tonglunum situr ofta tjúkt av øðrum algum og djórum. Á botninum í taraskóginum er sera dimmlikt, men eru opnir blettir ímillum tær stóru taraplanturnar, kunnu eisini her vaksa algur og liva djór, ið seta seg á taran. Í taraskóginum eru harumframt smáfiskar og onnur djór.

Tað eru bert kavarar, sum fáa høvi at síggja henda heim, men hann, ið gongur túr í fjøruni, kann fáa fatan av honum, tá ið tarabrýr eru lagstar upp í uppgangi.

“Føroyatari” (*Laminaria faeroensis*) er eisini partur av undirsjóvarvøkstrinum. Hann veksur á kyrrum sjógvi inni á summum firðum. Tað viðbrekna leyvið er fest í smágrót við tøttum greinum niðast á tí opna stelkinum. Summir granskarar halda, at slagið ikki skilir seg heilt neyvt frá øðrum sløgum. Kanningar í framtíðini mugu lýsa, um hetta er beint, og tær mugu fevna bæði um vakstrarrannsóknir eins og kanningar av arvaeginleikunum.

Samleikur millum sløginu bæði uppi á landi og

úti á sjónum hefur stóran týðning fryi vakstrar-samansetingina. Tað kann vera kapping um tað tøku undirstøðuna, um ljósið ella føðslusøltini. Summi djór eta tara, so leyvið kann gerast heilt gjøgnumgatað. Í serfórum, sum enn ikki eru kend í Føroyum, kunnu igulker eta allan gróðurin, so at botnurin gerst berur. Tað er kent á norsku vesturstrondini og á íslenskum firðum.

Eftir árstíðum og aldri

Gjøgnum árið skiftir vakstrarsamansetingin við størsta lívmegninum (da. *biomasse*) í summarhálvárinum. Nógvir av teimum stóru tarunum eru fleiráraplantur. Á bólatara (*Ascophyllum nodosum*) gerst ein búlga ella luftbløðra á greinarendunum hvønn vetur. Talið á búlgum á teirri longstu greinaskipanini sigur frá aldrinum, sum kann vera upp ímóti 20 árum.

Blaðið á tonglatara (*Laminaria hyperborea*) veksur út av nýggjum á hvørjum ári. Vetarmánaðirnar veksur eitt nýtt blað upp millum tongulin og gamla blaðið, sum slítst heilt burtur. Tonglarnir eru fleiráraðir og kunnu aldursgreinast eftir tvørskurði, har ið eitt vakstrarlag sæst, ið minnir um viðing á trøum. Í Føroyum er funnin 13 ára gamal tonglatari. Hjá nógvum smærri sløgum hendir óivað ein støðug endurnýggjan í stovninum, so sjálvt um sløginu vaksa alt árið, gerast einstøku planturnar bert fáar mánaðir gamlar. Smøl purpurhinna (*Porphyra linearis*) vekstur bert um veturin og sæst í sjóroksbeltinum. Onnur sløg sum t.d. marbendil ella pína (*Chorda filum*) eru bert funnin um summarið.

Nógv sløg eru ymisk til útsjónar alt eftir vakstrarstaði ella árstíð. Meginpartin av árinum hefur vanligur hártari (*Desmarestia aculeata*) grovar tindutar greinar. Um várið er hesin tari sera vakur við ungum sprotum við fín-um brúnum hárum, men tey slítast skjótt av.

Tarar bera ikki blómur, men nærast við ymsum grókornum. Tey flestu sløginu nærast til ávísar árstíðir. Um várið ber til at síggja nakrar serstakar sprotar á bólatara (*Ascophyllum nodosum*), har ið nøringargøgnini gerast. Hesir sprotar, sum detta av í mai-juni, líkjast gulum stikkulsberjum, tá ið teir eru búnir. Summir reyðtarar, sum vaksa á djúpari sjógvi, nærast í vetrarhálvuni.

Tari til matna

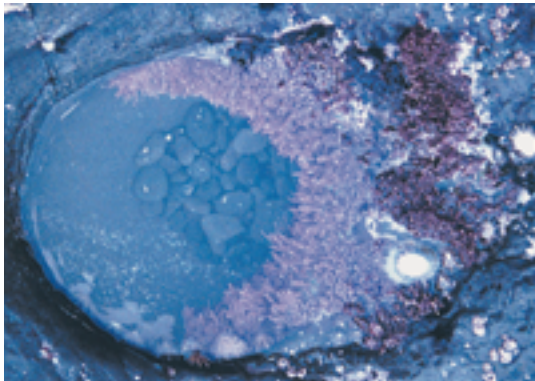
Í Landsynningsasia og í Japan eta tey nógv ymisk tarasløg. Í Japan nýta tey nógv av reyðtaranum purpurhinnu, sum verður etin turkaður (nori) saman við rísi eitt nú aftur við “sushi”. Í Føroyum vaksa fleiri sløg av purpurhinnu. Tey flestu eru brúnlig á liti, men tá ið tey eru turkað, verða tey ljósareyð, viðblá ella purpur-litt. Nalvapurpurhinna (*Porphyra umbilicalis*) veksur í aldu- ella sjóroksbeltinum.

Bløðrutur skúvtari (*Fucus vesiculosus*).

Bólatari (*Ascophyllum nodosum*) við stikkulsberjakendum grókornum í mars.

Summir reyðtarar mynda kálk í stelkunum, so teir eru sera harðir, næstan sum steinur. Koralltari (*Corallina officinalis*), sum her veksur í sjóvarmálanum í einum støðuhyli, hefur upprætt leyv. Hini sløginu í hesum bólki vaksa víða um á steinum ella øðrum tarum; kálkið ger, at teir eru ljósareyðir.

Eitt myndabrot av taraskóginum. (Mynd: G. Bruntse).

Ymiskir reyð-, brún- og grøntarar í fjøruni í Kaldbak.

Vanligur hártari (*Desmarestia aculeata*), sum hann sær út meginpartin av árinum við grovum tindutum greinum.

Mynd av vársलगnum av hártara (*Desmarestia aculeata*) á arki úr einum gomlum plantusavni.

Tang (*Alaria esculenta*) við sølum (*Palmaria palmata*) og øðrum tarum á einum stórum steini. Tang hevur ein eyðkendan miðstrong (mirkjalli). J. Landt, sum var tann fyrsti, sum skrivaði um tarar í Føroyum í 1800, sigur frá (bls. 230): "Både stammen og ribbenet spises ... og har en behagelig smag. Når den er frisk er den brunagtig og som en brusk at bide på. Nogle slår kogende vand derpå, hvorved den får en smuk grøn farve og bliver noget sejere og blødere."

Reyðtarin söl (*Palmaria palmata*) hevur ein mildan smakk og kann nýtast til matgerð. Í Íslandi fáast turkað söl í handlum, men tað ber eisini til at henta söl, har tey vaksa niðast í fjøruni og ovast á tonglum. Verða tey skorin smátt eru tey góð at lata út í súpan sum grønmeti, og tey gerast eftir nøkrum minuttum broyskin og leskilig. Í íslendingasøgum verður sagt frá sølum. Tang (*Alaria esculenta*) kann smáskorið kókast við risi, og tað gevur eitt serstakt litbrigdi. Í gomlum døgum í Føroyum vórðu tang og söl etin í ringum tíðum, tá ið matneyð var. Smáu síðusprotarnir á stelkinum, har ið grórkornini gerast, eru bestir og serstakliga, tá ið teir gerast eitt sindur tjúkkir og gulligir. Teir hava ein søtligan smakk, og eru eisini góðir undir tonnina, tá ið ein gongur í fjøruni.

Í teimum stóru verkætlanunum BIOFAR og FARCOS eru gjørdar víðfevndar rannsóknir av sjóðjórum og tarum. Í kanningunum hjá BIOFAR var ætlanin at fáa fullan kunnleika til øll botndjórasløg í sjónum kring Føroyar. BIOFAR 1-verkætlanin kannaði serliga sjóðjór á djúpum, og í 1987-1993 vórðu gjørdar innsavningar frá 20 til 2420 metra dýpi. BIOFAR 2-verkætlanin fataði um grynri sjógv, og tarar vóru partur í kanningini. Tararnir, ið vórðu savnaðir, eru nú rannsakaðir, og úrslitið er prentað sum eitt yvirlit í Fróðskaparritum 49. bók 2001. Fyri hvørt einstakt slag eru viðmerkingar, sum upplýsa, hvar tað er funnið, og dýpi og árstíð verða tilskilað. Skrásettir vórðu 113 reyðtarar, 83 brúntarar, 64 grønatarar og eitt minni tal av gulgrøn- og blágrønatarum, til samans 264 ymisk sløg. Yvirlitið hevur Astrid Andreasen myndprýtt við greiniligum og vøkrum tekningum.

Í FARCOS-verkætlanini var ætlanin at greiða frá lívfrøðiliga samfelagnum kring Føroyar, so at ein støðisvitan kundi fáast til vegar, sum kann vera grundarlag undar framtíðar metingum av møguligum broytingum í havumhvørvinum. Slíkar broytingar kunnu koma av, at tilfeingið á staðnum verður gagnnýtt á øðrvísi hátt, sum t.d. at farið verður undir oljuútvinflu. Í kanningini varð lagdur stórir dentur á at greiða frá samfeløgnum á hellubotni. Dýpdarútbreiðslan hjá sløgnum varð uppmáld á 10 støðum, og tættleikin hjá 25 vanligum sløgum varð skrásettur í fjøruni á nógvum støðum fram við landi.

Starvsstovan í Kaldbak var bæði eitt munadygt arbeiðspláss og ein hugnaligur heimstaður sum støði undir BIOFAR 2- og FARCOS-innsavningum, sum vórðu gjørdar í 1994-1999.

Lesið meira um tara:

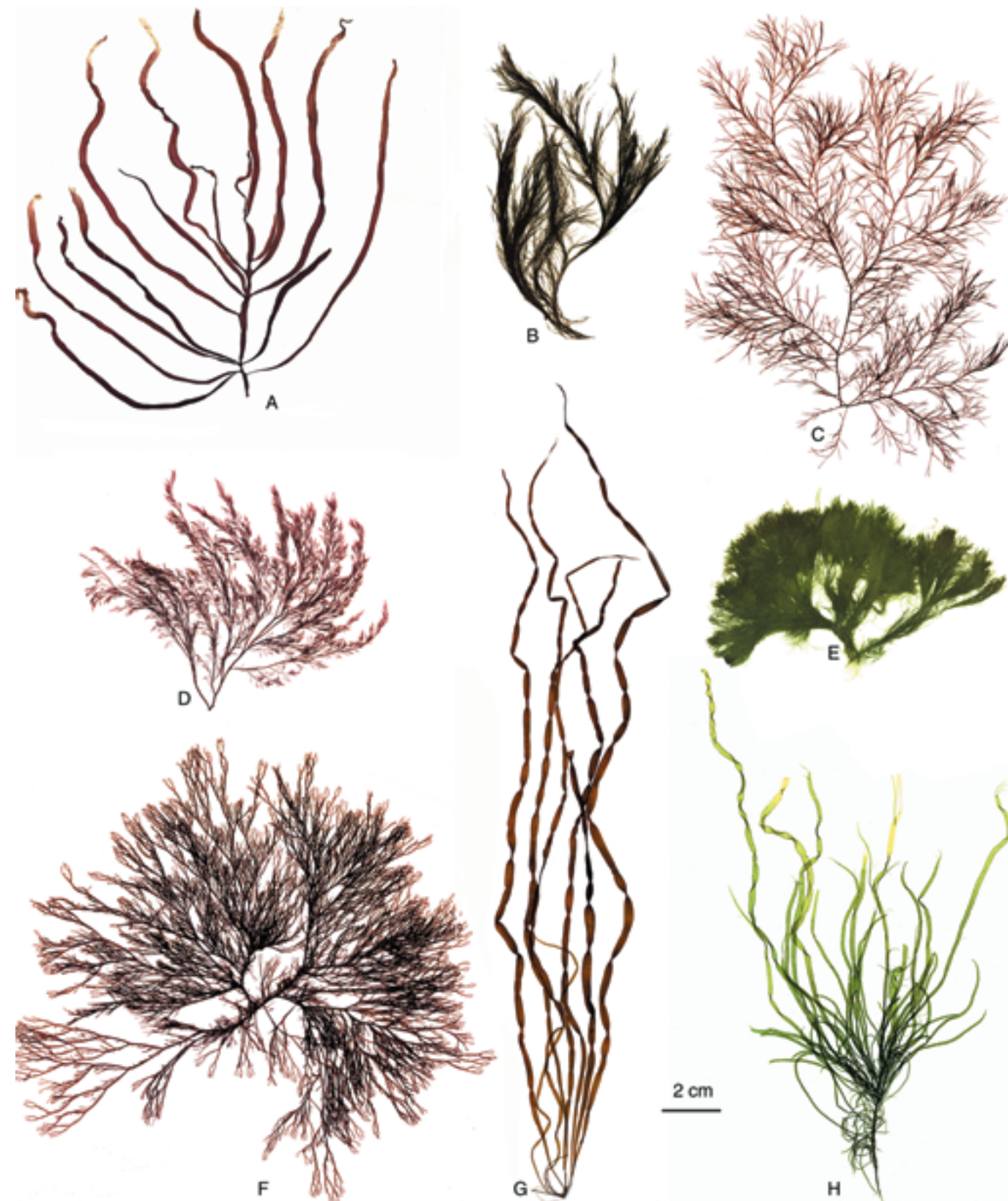
Bruntse, G. 1999. *Marine benthic algae and invertebrate communities from the shallow waters of the Faroe Islands. A base line study.* Kaldbak Marine Biological Laboratory, Tórshavn, The Faroe Islands. 1-117 pp.

Børgesen, F. 1903. The marine algae of the Færöes. (Offprint 1902). In: Warming, E. (ed.), *The Botany of the Faröes based upon Danish investigations.* Part II. Copenhagen. 339-532.

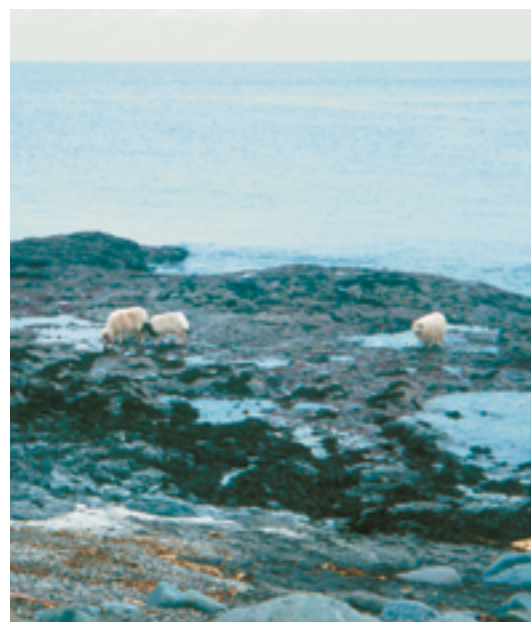
Køie, M. & Kristiansen, Aa. 2000. *Havets dyr og planter.* Gads Forlag, København. 1-351 pp.

Nielsen, R. & Gunnarsson, K. 2001. Seaweeds of the Faroe Islands. An annotated checklist (Tarar í føroyskum øki). - *Fróðskaparrit* 49: 45-108.

Rueness, J. 1998. *Alger i farver. En felthåndbog om kystens makroalger.* Almatel Forlag, Oslo. 1-136 pp.

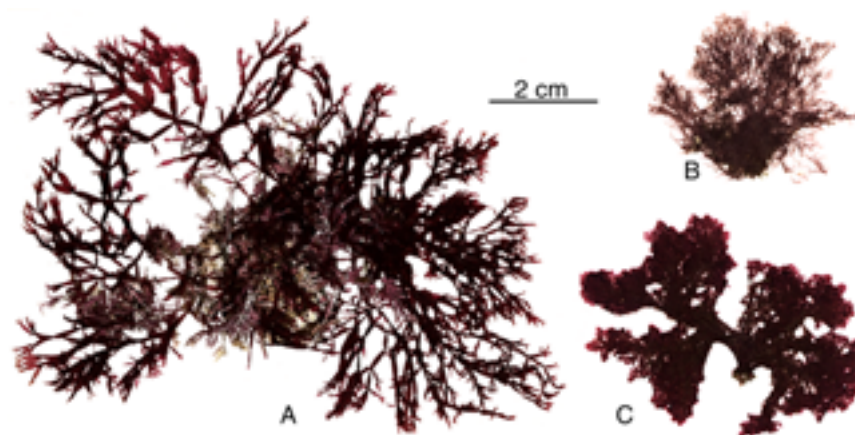
Algur tiknar úti á djúpum. A. Bendilsleipa (*Dumontia contorta*). B. Slýtráður (*Cladophora rupestris*). C. Vanligur klótari (*Ceramium rubrum*). D. Skúvliðatari (*Polysiphonia brodiaei*). E. Brimskúvur (*Acrosiphonia arcta*). F. Eintáttaður klótari (*Ceramium secundatum*). G. Fjøruslógv (*Scytosiphon lomentaria*). H. Greindur slýleggur (*Enteromorpha compressa*). Reyðtarar: A, C, D, F. Grøntarar: B, E, H. Brúntarar: G.

Á fjöru fer seyðurin oman í fjöruna at eta tang. Hann er helst heldur marglatin, tí tað sæst, at honum dámar best serstök sløg, eitt av teimum eru søl (*Palmaria palmata*).

Brúntararnir vaksa tættir í eini kyrrari vík, Kaldbak.

Reyðtarar vaksa sum tættar mottur í aldubeltinum við strendur við nógvum brimi. A. Liðað rósúrør (*Lomentaria articulata*) á koralltara (*Corallina officinalis*). B. Tindutur klótari (*Ceramium shuttleworthianum*). C. Rísinsnót (*Aglaothamnion sepositum*).

RUTH NIELSEN

er útbúgvinn cand. scient. í lívfrøði á Københavns Universitet 1971. Hon hevur síðan starvast við sjótara. Nøkur ár starvaðist hon á havlívfrøðiligu starvsstovuni á universitetinum í Frederikshavn, og tey seinastu 15 árin hevur hon verið fyristøðari á algudeildini á Botanisk Museum í Keypmannahavn. Ruth hevur havt rættiliga stóran áhuga fyri taravøkstrinum í Norðuratlantslivi og hevur verið virkin í plantufrøðiligu pørtunum av BIOFAR- og FARCOS- verkætlanunum.

Teldupostur: ruthn@bot.kv.dk

Har vóru góð hjálparamboð sum fiskabúr við sjósambandi í kjallaranum. Í teirri stóru starvsstovuni í miðhæddini vóru sjóneykur og onnur útgerð. Harumframt var í erva gistingar- og køkshentleikar til ein lítlan ból av gestgranskarum. Tískil bar til hjá ungum lesandi - serliga úr Norðurlondum - at taka lut í arbeiðinum. Tey fóru ágrýtin og eldhugað til verka og lærdu av teimum eldru granskarunum, samstundis sum tey sjálf gjørdur nógvar sjálvstøðugar kanningar. Í fjöruni beint niðan fyri starvsstovuna eru bæði smáar kyrrar víkar og støð, sum eru opnari fyri brimi, so treytirnar fyri taravøkstri eru sera ymisligar. Tískil er hesin staður í Kaldbak eitt av teimum økjum, har sum flest tarasløg eru skrásett. Av tí at ymisk smádjór liva á taranum, er fjöran í Kaldbak eitt øki við sera stórum lívfrøðiligum margfeldi.

Tá ið ein nýttir tilfeingið í náttúruni, hevur tað týdning, at øll lívfrøðiliga skipanin er í javnvág. Sjálvt um tararnir ikki verða nýttir beinleiðis, og nýtisluvirðið tískil ikki ber til at máta, hava teir stórt virði sum uppvakstrarøki hjá fiski og sum bústaður hjá einum hópi av smádjórum, sum tá ið samanum kemur, er føðigrundarlag hjá fiski, hvali og sjófugli. Hugnaligt er, at so ríkur og víður taragróður er undir Føroyum.

Ruth Nielsen hevur sjálf tikið allar myndirnar uttan myndina av taraskóginum á bls. 7.

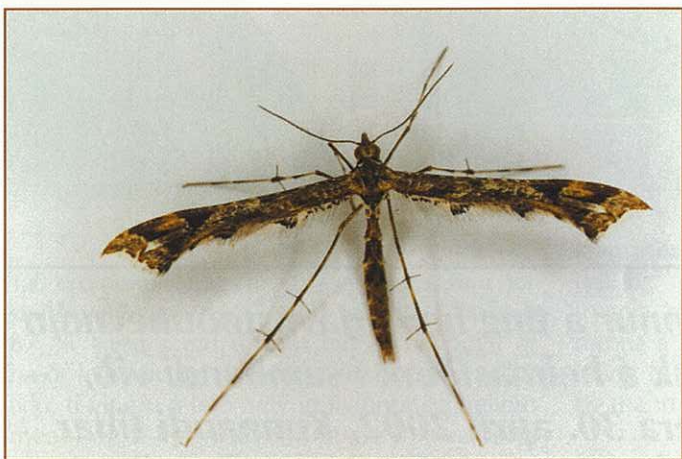
Kveistursmølur

*Amblyptilia
punctidactyla*

Kveistursmølur er bert fangaður eina ferð í Føroyum. Tað var tann 29. sep. í 2001, tá ið Jens-Kjeld Jensen fangaði ein kallmøl í Nólsoy. Kveistursmølur má roknast fyri at verða tilvildarligur gestur í Føroyum. Flogkyktið er avmyndað livandi.

Nærmynd av øðrum veinginum. Her sæst rættiliga væl, hvussu nógv hann líkist einum kveistri, sum navnið á honum eisini sipar til. (Mynd: Jens-Kjeld Jensen©).

Kveistursmølur. Flogið fevnir 19 mm. (Mynd: Jens-Kjeld Jensen©)

Gulvongur

Xanthia icteritia

Gulvongur er bert fangaður eina ferð í Føroyum. Tað var tann 23. aug. 2001, tá ið Jens-Kjeld Jensen fangaði ein kvennfirvald í Nólsoy. Gulvongur má roknast fyri at verða tilvildarligur gestur í Føroyum. Flogkyktið er avmyndað livandi.

Gulvongur. Flogið fevnir 35 mm. (Mynd: Jens-Kjeld Jensen©).

'Fleiri kvinnur á ting'

Í tinginum á ólavsøku
2002.
(Mynd: M.A. Simonsen).

Til tess at fáa fleiri kvinnur á ting hevði Javnstøðunevndin í aprílmánaði 2002 átak á heimasíðuni í sambandi við, at løgtingsval skuldi vera 30. apríl 2002. Kunnandi tilfar varð regluliga lagt út á heimasíðuna, og harumframt var atkvøðugreiðsla og kjaktorg. Nógv vitjaðu heimasíðuna, og eyðsæð er, at javstøðumálið hevur stóran áhuga millum fólk.

ANNIKA WARDUM JOENSEN:

Eftir áheitan frá forkvinnuni í Javnstøðunevndini, Turið Debes Hentze, gjørdi undirritaða eitt uppskot til innihald á heimasíðuni og átók sær í mars 2002 at standa fyri átakinginum, sum fekk heitið 'Fleiri kvinnur á ting'.

Átakið byrjaði fríggjadagin 5. apríl og endaði 2. mai 2002. Tað var skipað á tann hátt, at nýtt tilfar varð lagt á heimasíðuna hvønn mánadag. Sjálvan valdagin vórðu hagtøl lögð á síðuna, sum vístu býtið av valemnum og tinglimum seinastu fyra løgtingsvalini og býtið av

valemnum 2002 býtt á kyn og valdømi. Annan dagin eftir valið endaði átakið við, at úrslitið av atkvøðunum býtt á kyn og øki varð víst.

Her verður greitt frá, hvussu átakið varð skipað, og mett verður, um átakið hevði nakra ávirkan á úrslitið á løgtingsvalinum.

Innihaldið á heimasíðuni

Meginhugsanin var at fáa so nógv ymisk fólk sum gjørligt at lata tilfar til síðuna, fyri at hon skuldi umboða almennar meiningar og ikki meiningar hjá nøkrum fáum fólki, sum hava serligan tokka til javnstøðumál. Eisini var

hugsanin, at býtið millum kvinnur og menn, sum lótu tilfar, skuldi vera nøkulunda javnt. Tó undantikið kvinnuligu valevnini, sum finga boðið pláss á síðuni.

Hvat søgdu kvinnuligi valevnini?

48 kvinnur stillaðu upp til løgtingsvalið. Av teimum 48 tóku 31 kvinnulig valevni – 65% av uppstillaðu kvinnuligi valevnunum – móti tilboðnum at fylla út eitt spurnaðarblað og senda okkum eina mynd, og á hendan hátt gera vart við seg sjálvar á heimasíðuni.

Allir flokkar vóru umboðaðir á heimasíðuni við fylgjandi býti av valevnum: 6 valevni úr Fólkaflokkinum, 3 úr Sambandsflokkinum, 7 úr Javnaðarflokkinum, 2 úr Sjálvstýrisflokkinum, 9 úr Tjóðveldisflokkinum og 4 úr Miðflokkinum.

Spurningarnir,

sum valevnini svaraðu, vóru hesir:

- 1) Hví býður tú teg fram sum valevni?
- 2) Hevur tað týðning, at kvinnur hava politiska ávirkan? Hví?
- 3) Hvørji mál fert tú at arbeiða fyri, um tú verður vald á ting? Hví?

Tað eru nøkur felags drøg í svarunum, sum her skulu verða nevnd. Flestøll valevni – umleið 87 % - eru samd um, at tað er neyðugt, at bæði kvinnur og menn eru umboðað í politikki, tí vit eru á leið helvtin kvinnur og helvtin menn, og tí kynini hvørki hugsa ella raðfesta eins. Um áhugamálini hjá báðum kynjunum skulu vera umboðað politiskt, skulu bæði kynini sostatt vera við, har avgerðirnar verða tiknar.

Valevnini kunnu bólkast eftir áhugamálum. Tey flestu - umleið 76% - taka almann- og heilsumál og útbúgving fram og halda, at hesi mál í løtuni ikki verða raðfest nóg ovarlaga. Umleið 45% taka loysing móttvegis sambandi fram, og umleið 55% hava áhuga fyri øllum málum og nevna týðningin av at sum politikari at kunna og skula arbeiða við øllum, ikki bert ávísam málum.

Hvat søgdu flokkarnir?

Fyri at finna fram til, hvat pláss javnstøða hevur í politisku flokkunum, finga allir flokkar tveir spurningar hesum viðvíkjandi.

- 1) Er javnstøða á valskránni hjá flokkinum – hví/hví ikki?
- 2) Hvussu vilja tit fremja javnstøðu komandi 4 árin?

Floksformenninir og floksforkvinnan hava svarað spurningunum, undantikið í Miðflokk-

Løgtingsvalið 2002

Kvinnurnar finga 20,2% av persónligu atkvøðunum (listaatkvøðurnar drignar frá).

4 kvinnur vórðu valdar á ting – Lisbeth L. Petersen (Sambandsflokkurin), Katrin Dahl Jacobsen (Javnaðarflokkurin), Annita á Friðriksmørk (Tjóðveldisflokkurin) og Kristina Háfoss (Tjóðveldisflokkurin), og stillaðu allar upp í Suðurstreymoy.

Vert er at nevna, at tað var ein kvinna – Lisbeth L. Petersen – ið fekk flestar persónligar atkvøður, 1394 í tali.

Við seinasta løgtingsval komu eisini 4 kvinnur inn, men 5 sótu á tingi. Rúna Sivertsen úr Fólkaflokkinum var nummar trý á listanum í Norðuroyggi og kom inn fyri Annfinn Kallsberg, sum gjørdist lögmaður. Í ár kom eingin kvinna inn fyri valevni, sum fór í landsstýrið, men ein kvinna - Annlis Bjarkhamar (Tjóðveldisflokkurin) - kom í landsstýrið. Í undanfarnu samgongu var eisini bert ein kvinna í landsstýrinum og var tað Helena Dam á Neystabø (Sjálvstýrisflokkurin).

inum, har tað var eitt kvinnuligt valevni, sum svaraði.

Allir flokkar eru fyri javnstøðu millum kynini. Tó er í Sambandsflokkinum ikki semja um javnstøðulógina. Áskoðanin hjá floksforkvinnuni er, at máttin at fremja javnstøðu er at tryggja sær, at fólk skilja lógina rætt og at minna á lógina, tá ið tað krevst. Miðflokkurin hevur ta áskoðan, at javnstøða millum kvinna og mann er givin okkum av Guði.

Javnstøða hevur pláss í stevnuskráunum hjá Tjóðveldisflokkinum og óbeinleiðis hjá Javnaðarflokkinum, og fara hesir flokkar til val við tiltøkum, sum fremja javnstøðu. Hesi tiltøk hava við umsorgan og trivnað at gera og skulu ætlandi lætta um arbeiðsbyrðuna hjá føroysku kvinnuni, sum enn verður mett at hava høvuðsábyrgd av trivnaðinum í familjuni.

Tjóðveldisflokkurin nevni, at tað er neyðugt at arbeiða við javnstøðu innanflokka og at serlig tiltøk mugu setast í verk til tess at broyta støðuna. Javnaðarflokkurin vil "streingja á fyri at fremja ítøkiligar ætlanir, soleiðis at javnstøða verður ein náttúrligur partur av øllum ætlanum og tiltøkum hjá tí almenna".

Fleiri flokkar nevna, at tað er torført at fáa kvinnur at stilla upp, og sigur t.d. Miðflokkurin, at upplýsandi fundir fyri at fáa fleiri kvinnur at stilla upp kunnu bøta um tað.

Við nøkrum fáum undantøkum er galdandi fyri allar flokkar, at lítið ítøkiligt kemur fram um, hvussu flokkarnar ætla at fremja javnstøðu.

Fólkaflokkurin nevni, at hann vil virka fyri, at kvinnur gerast minst líka sjónligar í sam-

Hvat kann gerast fyri at fáa fleiri kvinnur uppí politikkk?

- At kvinnur bjóða seg fram og koma á valevnislistarar, og at politisku flokkarnir eru sinnaðir til at arbeiða miðvíst við javnstøðu bæði innan- og uttanflokka
- At kynskvoting verður innførd (treytað av, at fleiri kvinnur stilla upp), eins og økiskvoting ella at Føroyar t.d. gerast eitt valdømi
- At javnstøðulógin verður tikin í álvara og vird
- At ábyrgdarøkini hjá kvinnuni – trivnaðurin í familjuni – sæst aftur í lands- og kommunupolitikki, t.d. at ansingarpláss eru til børn og eldri. At skattapolitikkurin – m.a. frádráttirnir – eisini fevnir um eitt nú hjálp til reingerð, ansing, hjálp til stök foreldur, íbúðarstuðul.
- At upplýsandi fundir verða hildnir kring alt landið, har kvinnur verða eggjaðar til at hugsa um viðurskifti, sum tær ynskja verða broytt og at stilla upp til val. At skeið verða hildin fyri kvinnur við áhuga fyri politikki, har m.a. verður lýst, hvussu gerandisdagurin hjá einum politikara er og hvønn førleika hann/hon hevur.
- At javnstøðumálið verður lýst og viðgjørt í fjølmiðlunum, og serliga hvønn týðning, tað hevur fyri arbeiðsmarknaðin, samfelagið og familjuna, at menn eru so at siga einsamallir um at ráða í politikki og vinnulívi í Føroyum
- At hagtøl verða fingið til vegar, sum lýsa ójavnstøðu í verki, t.d. lønar- og pensjónsinntøkur hjá kvinnum og monnum og longd á arbeiðsdegi, býtið av kvinnum og monnum í oddastørvum og nevndum, samanburður av lønarlagnum í týpiskum kvinnu- og mansyrkjum o.s.fr.
- At vit sum borgarar sjálv eru vit til at skapa alment kjak um javnstøðumál og at t.d. kvinnur, sum eru í vinnulívi og politikki verða meiri sjónligar í fjølmiðlunum, so vit fáa fleiri ‘rollumyndlar’
- At arbeiðstíð bæði í politikki og á arbeiðsmarknaðinum verður tikin upp til eftirmetingar. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum og politisku flokkarnir mugu ásanna, at ov lítið hevur verið gjørt fyri at bjóða kvinnum og monnum arbeiðskor, sum sameina arbeiðs- og heimalív. Tað nyttar t.d. ikki at hava fundir til út á náttina og byrja tingarbeiðið kl. 14, tá ið børn skulu heintast á stovni kl. 16-17.

stýrisflokkurin hevur onga ítøkiliga ætlan og sigur bert, at hann vil virða javnstøðulógina og dagføra hana um neyðugt. Miðflokkurin sigur, sum nevnt, at vit hava javnstøðu.

At flokkarnir hava hesa heldur veiku støðu í javnstøðumálum, ger, at útlitini at fremja broytingar, sum veruliga muna, eru ikki so góð.

Hvat søgdu høvuðsgreinaráskrivararnir?

10 høvuðsgreinaráskrivarar vórðu bidnir um at svara einum spurningi, sum hevði tilknýtið til evnið ‘kvinnur í politikki’ og til teirra serliga yrki. Endamálið við at heita á hesi fólk um at skriva til síðuna, var at fáa lýstar nakrar orsaker til trupulleikan, at so fáar kvinnur eru á tingi og at fáar nakrar áskoðanir á, hví so fáar kvinnur

eru í politikki, hvat kann gerast og hvussu tað gongst teimum kvinnum, sum eru politikkarar.

Rói Patursson, heimspekingur, Dagny Joensen, rithøvundur, Bjørt Samuelsen, tíðindakvinna, Helena D. á Neystabø, fyrrv. landsstýrskvinna og lögtingslimur, Jógvan Mørkøre, samfelagsfrøðingur, Jan Mortensen, Vinnuhúsið, Bergtóra Hanusardóttir, forkvinna í Kvinnufelagnum í Tórshavn, Heri Kragesteen, sálarfrøðingur, Ólavur Rasmussen, prestur, og Turið Debes Hentze, forkvinna í Javnstøðunevndini, lótu tilfar til síðuna.

Rói Patursson skrivar grein við heitinum ‘Skulu kvinnur vera uppí politikki’, og varð spurningurin settur eftir útsøgnini ‘kvinnur hava ikki forstand upp á politikki’, sum týðum hoyrist. Niðurstøðan hjá Róa er, at kvinnur skulu vera uppí politikki júst tí, tær eru kvinnur og hava ábyrgd av at verða av teimum málum, sum tær dagliga fáast við. Hann greiðir harumframt frá, at um demokratið skal virka sum best, áttu allir samfelagsbólkar at verið við, har politisku avgerðirnar verða tiknar, og soleiðis tryggja, at teirra áhugamál verða røkt.

Heri Kragesteen svarar spurninginum “Hví tora ella vilja vit menniskju ikki broytingar” og er spurningurin settur eftir uppáhaldinum, at vit ikki ynskja ella tora at broyta býtið millum kynini á tingi. Niðurstøðan hjá Hera er, at vit menniskju søkja tryggjeika, og at vit m.a. finna hann í síðvenju og vanum – í tí kenda. Tí kunnu broytingar til eitthvørt ókent virka hótandi og ræðandi – eisini hóast tær kunnu vera til tað betra. Av teirri orsök, at tað ikki er síðvenja í Føroyum, at kvinnur eru politikkarar, kann tað virka ræðandi fyri okkum at velja kvinnur inn á ting. Tað er spell, tí okkum tørvar kvinnuligi eginleikarnar eins væl og teir mannligu til tess at skapa “fjølbroyttari politisk og mentanarlig viðurskifti samfelagsliga”.

Ólavur Rasmussen viðger spurning um kvinnur og fordómar, og var tað eftir uppáhaldinum, at fordómar forða fyri javnstøðu í politikki. Greinin byggir á eina prædiku, sum Ólavur Rasmussen helt á vári 2002. Her greiðir hann frá, hvussu “Jesus, við at halda seg til kvinnurnar, vassaði beint inn í fordómarnar hjá jødunum – og breyt teir av um tvöran.” Hetta tí kvinnur ikki vórðu virðissettar eins og menninir. “Kvinnurnar í Jesu lívi umboða styrki, bæði kropsliga og andliga. Tær hava intelligens og taka ábyrgd, í mun til lærusveinarnar, sum sviku, uttan undantak. Men kvinnurnar umboða eisini nakað annað, sum er sera týðandi: Tær megna at hugsa um eina felags sök. Lat meg tí enda við at citera borgararættindarstríðs-

mannin Malcom X, eitt citat, sum kundi verið tikið beint úr Jesu lívi: "At útbúgva eitt mann-fólk er at útbúgva ein einstakling, at útbúgva eina kvinnu er at útbúgva eina heila tjóð."

Í síni grein spyr **Björt Samuelsen**, um tað er kallmansmentanin og fedraveldið, sum ræðir kvinnurnar frá at stilla upp, og hon kemur til ta niðurstøðu, at fyri ein part er tað so, men at kvinnur sjálvar vísa politikki ov lítlan áhuga og bjóða seg fram í ov lítlan mun. Siðvenjan – at kvinnan ikki er frammi í politiskum oddastørvum – er tung at venda, tá vit hvønn dag í fjølmiðlunum fáa tað játtað: Vit síggja menn í klæðningum og slipsi taka tær stóru avgerðirnar. Tað er eisini ein trupulleiki, at kvinnan framvegis hevur ábyrgdina av børnum, teimum eldru og húshaldinum. Hon vísir á, at tær kvinnur, sum við hetta val hava boðið seg fram, hava víst, at tær vilja taka ábyrgd og sýna áhuga, og er hetta ein fortreyt fyri og eggjan til aðrar kvinnur eisini at bjóða seg fram.

Jan Mortensen sigur í síni grein, at vinnan hevur tørv á arbeiðsmegi, og at hon ikki kann vera hvørki kvinnur ella menn fyruttan. Hann heldur, at flestar forðingar fyri javnstøðu eru fingar av vegnum og nevnið nýggju barnburðarskipanina sum dømi um eina skipan, sum javnsetur kynini. Hann heldur tó, at av tí at kvinnur nema sær útbúgving á sonevndu 'bleytu økjum', eru tær ikki eins nógvur í oddastørvum og menninir. Ein hugburðarbroyting skal til.

Jan Mortensen væntar, at tað ganga fleiri ár, áðrenn javnstøða er á tingi og sigur, at neyðugt er við áhaldandi menningararbeiði til tess at broyta siðvenjuna á hesum øki. Um kvinnur høvdu gjørt meiri við at umboða 'hørðu virðini' væntar hann, at tær høvdu fingið fleiri atkvøður, tí veljarin vil hava fólk, sum kann taka støðu til hesi mál.

Jógvan Mørkøre skrivur grein við forvitnisliga heitinum "Bin Laden hevur fyra konur, Bush Jr. bert eina". Greinin tekur støði í hendingunum 11. september 2002 í USA og snýr seg um vantandi demokrati og um rættindi hjá kvinnum í einum politiskum ráki, sum øðrumegin sigst byggja á Halgubók og hinumegin sigst byggja á Koranina. Leiklutur kvinnunnar mótevnis manninum og í samfelagnum er siðabundin, og javnstøðupolitikkur kemur at kenna sviðan, um hesi rák vinna frama. Jógvan Mørkøre sigur, at rákið er dømi um 'Ævigu fasismuna', sum Umberto Eco nevnið, og eigur at verða tikið í álvara, og gerst hetta best við, at vit vísa frá okkum teir "politikkarar, ið royna at ríða á hesum hestinum, og í staðin stuðla teimum, sum hava dirvi at venda sær ímóti hesum við at

verja demokrati og javnstøðu."

Dagny Joensen viðger í greinini "Tingkvinnurnar hava sanniliga verið sjónligar", hvussu tær fimm tingkvinnurnar hava roynst, og hvussu væl tær allar koma frá tí. Tað stendur í andsøgn til almenna tosið um "at kvinnur ikki duga at koma sær fram, eru smæðnar og hava bert skil fyri teimum bleytu virðunum o.s.fr., verður jaglað upp í saman, so vit at enda skulu halda, at so er." Vit kenna øll tingkvinnurnar, og tað er ikki bert, tí tær eru fáar í tali, men tær hava hvør í sínum lagi verið ógvuliga virknar, hava havt nógv mál frammi og verið ofta á røðarpallinum og í fjølmiðlunum. Tað er tað, sum er avgerandi fyri veljaran, tá ið samanum kemur.

Dagny Joensen tekur eisini fram, at "... hóast tað hevur verið drúgt at venda gongdini, so er kortini stór broyting hend frá teirri tíðini, tá ið kvinnur bert vórðu "toldar" sum valevni á flestum flokslistum, men samstundis fingur boð um ikki at "agitera" – og til í dag, nú verulig uppstilling og kapping um sessirnar fer fram."

Helena Dam á Neystabø gevur í síni grein góð ráð til komandi tinglimir og lýsir á áhugaverðan hátt, hvussu tinglimir raðfesta byggingar alt eftir, um tað er eitt landssjúkrahús ella eitt skip. Ráðini eru at vera minst møguliga tykkin og ikki at missa mótið, tá ið fjølmiðlar viðgera mál og persónar ósakliga, og tá ið aðrir politikkarar ella almenningur avmarka egið landøki. Tað ræður um at finna eina javnvág millum at lata sum einki og at svara aftur. Helena Dam á Neystabø sigur, at tað er neyðugt, at fleiri kvinnur koma á ting og vera við til at býta inntøkur landsins á øki, soleiðis, at áhugamálini og ábyrgdarøkini hjá kvinnum verða røkt í eins stóran mun sum hjá monnum.

Bergtóra Hanusardóttir viðger alheimsligar og serfóroyskar forðingar fyri javnstøðu hjá kvinnum í politikki út frá eini kanning av gongdini í 23 demokratiskum londum við ymiskum valskipanum. Hon samanber kanningarúrslitini við gongdina í Føroyum í 1988 og við valini frammanundan. Alheimsligu forðingarnar eru, at flokkarnir ikki hava nóg nógvur kvinnur á valevnislistunum, at kvinnur ikki bjóða seg fram og at veljarin ikki hevur so mikið álit á kvinnuligi valevnunum, at hann velur tey. Serfóroyska forðingin er siðvenjan, vallógin, bústaðarmynstur og átrúnaður.

Dømi um amboðini at fremja javnstøðu í politikki eru at lata Føroyar vera eitt valdømi og/ella at fáa í lag kynskvoting, ella at kvinnur taka seg saman og gera ein kvinnuflokk. Annar máti er at bíða í stórhundrað ár.

Kvinnurnar fingu 21,2% av persónligu atkvøðunum við seinasta val.
(Mynd: M.A. Simonsen)

ella at fáa í lag kynskvoting, ella at kvinnur taka seg saman og gera ein kvinnuflokk. Annar máti er at biða í stórthundrað ár.

Turið Debes Hentze skrivur grein við heitinum 'Kynsbrillur', har hon viðger fordómar um kvinnur í politikki og heitir á veljaran, um at hyggja at eginleikunum hjá tí einstaka valevni-
inum heldur enn at kyninum. M.a. tekur hon upp, hvussu nógv kvinnulig valevni mugu tola at hoyra, sum mannligu valevnini sleppa undan: At tær einki hava upp á hjarta, at tær

klandrast, at tær eru noyddar upp á listarnar o.s.fr. Hon sigur harumframt:

"Tá hugsað verður um tann avmarkaða stuðul kvinnurnar higartil hava fingið, og tær nógvu óskrivaðu reglur sum eru um kvinnur, m.a. sum politikkarar, má eg taka undir við einum av viðmerkjarunum (á kjaktorginum á heimasíðuni), sum sigur, at "eg taki hattin av fyri teimum kvinnum sum bjóða seg fram". Tær mugu vera sterkar. Fyrst hevur verður trútt, at kvinnur eru ikki á listunum, tí: "Kvinnur hava ikki áhuga í politikki". Tá mutað verður ímóti, verður sagt, at: "Kvinnur fáast ikki at stilla upp". Og tá tær so eru á listunum: "Tær eru ikki nóg dugnaligar – tær meina tað ikki nóg nógv". Tak kynsbrillurnar uppáftur nýsina. Hygg at kynsbýtinum á lögtingi: 5 kvinnur og 27 menn. Í staðin fyri at siga, at eg velji ikki eina kvinnu, bert tí hon er kvinna. Sig so heldur, at eg velji eina kvinnu, júst tí hon er kvinna."

Ein minniliti í politiska umhvørvinum

Í 2. bindi í hátíðarritinum "Tingið 150 ár" skrivur Óluva Klettskard, søgufrøðingur, grein um tingkvinnurnar. Greinin var latin inn beint áðrenn seinasta lögtingsval og var tí ikki við í átakinginum 'Fleiri kvinnur á ting'. Her verða í stuttum nakrar niðurstøður nevndar:

Orsøkin til, at fáar kvinnur eru á tingi, skal móguliga finnast í sjálvsfatanini hjá føroysku kvinnuni og í tí veruleika, at tingfólk vera sera sjónlig, tí samfelagið er so lítið. Hetta hóvar serliga kvinnum illa. Um kynskvoting skal setast í gildi sum amboð til tess at styrkja kvinnuumboðanina, er neyðugt at fleiri kvinnur stilla upp, tí sambært teimum, sum kenna til hetta, er talið á kvinnuligum valevnum ov lágt til, at kynskvoting kann setast í verk. Og um vit skulu fáa fleiri kvinnulig valevni, er neyðugt, at valevnini kenna, at tær hava eitt bakland í kvinnusamskipanum og -feløgum.

Hvat søgdu '5 á netinum'?

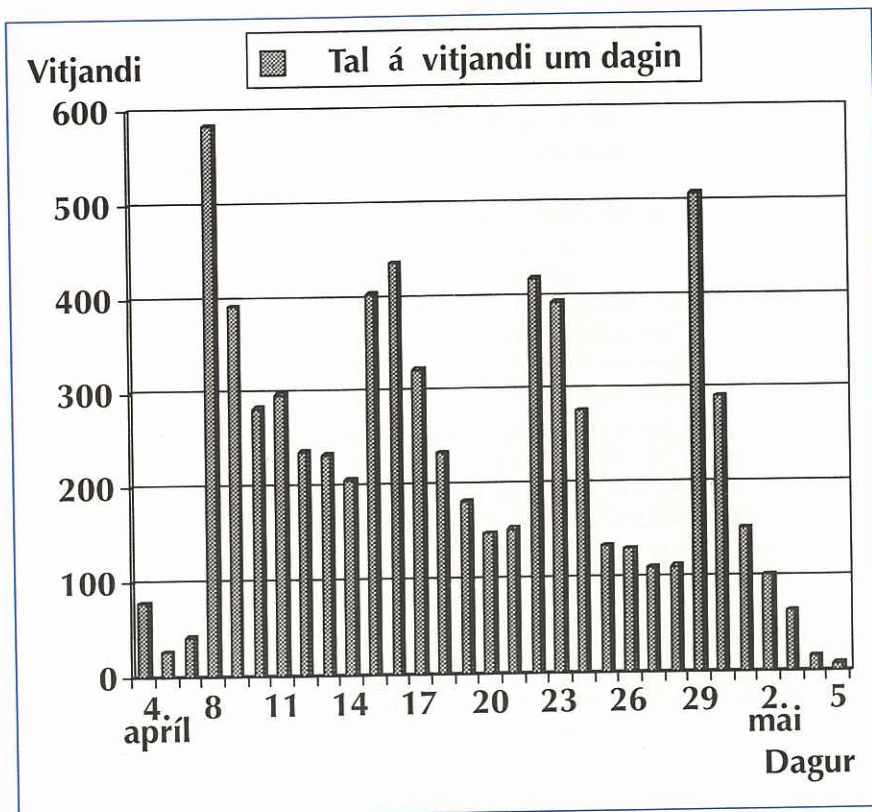
Sum nakað týðandi fyri fjølbroytni og almenna áhugan fyri heimasíðuni var tóttur nevndur '5 á netinum'. Her fingu 5 føroyingar hvørja viku ein spurning at svara við 5-10 reglum. Spurningarnir høvdu tilknýtið til evnið 'kvinnur í politikki'.

Spurningarnir og fólkini, sum svaraðu teimum, vóru hesi:

Spurningur: Hvussu kemur ójavnstøðan til sjónar í dagsins samfelagi?

Daisy Sloan Jørgensen, Símun Hammer, Petu Even Djurhuus, Hjördis Zachariassen og Hildur Hermansen svara:

1. talva

- Kvinnur vanta í nevndum, politiskum sessum og oddastørvum, at trivnaðarmál verða raðfest niðarlaga, og at tað er ein forðing fyri javnstøðu, tí kvinnan framvegis hevur høvuðsábyrgdina av børnunum og teimum eldru. Og at kvinnur eru fyri vanbýti á arbeiðsmarknaðinum, tí tær verða settar at vera óstøðug arbeiðsmegi, tí tær eiga børn og eru tær, sum fyri tað mesta ansa sjúkum børnum.

Spurningur: Hvat kann gerast betur, um fleiri kvinnur koma á ting?

Marita Rasmussen, Hanus Højgaard, Hilmar Eliassen, Rúna D. Christiansen og Anna Rubeksen svara:

- Arbeiðið í tinginum hevði verið meiri fjøltáttað, tí viðurskifti, sum kvinnur varða av, høvdu fingið pláss, at persónligt brigs og kegl hevði verið broytt til sakligt orðaskifti, at arbeiðið hevði verið fyri, at familju- og arbeiðslív kunnu sameinast – við t.d. at betra barnburðarskipanina og at raðfesta trivnaðarmál høgt.

Spurningur: Hví heldur tú, at summi fólk vilja ikki atkvøða fyri einari kvinnu?

Niels Christian Nolsøe, Ingilín Holm, Annfinnur Zachariassen, Turid Holm og Malan Johansen svara:

- Flestu kvinnuligi valevnini eru ókend og tí mugu marknaðarførast, so tey gerast kendari. Eisini var ein orsök siðvenja og at nøkur velja familju, vinir ella kenningar. At fordómar forða kvinnum í at verða valdar, og at kvinnurnar forða sær sjálvum, tí tær ikki halda seg duga. At kvinnurnar hava høvuðsábyrgdina av trivnaðinum í familjuni, og tí ikki megna tað og arbeiðið og at vera virknar politiskt.

Ein viðmerking var, at tað er spill av talentum bert at loyva helvtina av fólkinum frammat.

Tilfaruttan úr heimi

Fyri at lýsa støðuna aðrastaðni, vórðu leinki til greinir í danska net-tíðarritinum *Kvinno* lagdar á síðuna fyrstu vikuni. Næstu vikuna av átakinginum vórðu greinar um javnstøðu úr norskum fjølmíðlum lagdar á heimasíðuna. Triðju vikuna varð føroyskt tilfar um evnið lagt á síðuna.

Atkvøðugreiðsla og kjaktorg

Fyri at fáa aðrar meiningar enn hjá teimum, sum lótu tilfar, var gjørt eitt kjaktorg og ein atkvøðugreiðsla. Á kjaktorginum vórðu fólk biðin at seta navn undir viðmerkingina fyri at halda kjakið á einum ávísum stigi. Fólk fingur at vita, at vit tóku okkum rætt at taka dulnevndar viðmerkingar av síðuni. Tað varð gjørt nakrar ferðir í byrjanini á átakinginum, men síðan lótu vit fólk skriva dulnevnt, tað tey vildu.

Úrslit av marknaðarføringini

- 6846 vitjanir vóru á heimasíðuni frá 5. apríl til 1. mai 2002 kl. 14, og 649 høvdu greitt atkvøðu í atkvøðugreiðsluni. Einar 100 viðmerkingar vóru á kjaktorginum
- Beint aðrenn átakið byrjaði, var stutt prát í *Útvarpi Føroya* á døgurða við samskiparan. Ummælið av heimasíðuni hevur verið í 'Stýrivolt', og prát varð um átakið við samskiparan í valsendingini 30. apríl. Eftir valið vóru trý brot í tíðindasendingum á døgurða og kl. 17.
- Trý tíðindaskriv, tvær høvuðsgreinir, ein grein hjá nevndarlimi, eitt prát við samskiparan og eitt við forkvinnuna í Javnstøðunevndini, Ingu Ellingsgaard og samskiparan hava verið í *Sosialinum*. Eisini hevði Sosialurin greinarøð um 6 kvinnulig valevni.
- Trý tíðindaskriv, ein oddagrein um javnstøðu, ein høvuðsgrein og ein grein hjá nevndarlimi hava verið í *Dimmalætting*.
- *Fregnir* hava prentað eina høvuðsgrein og havt eitt prát við eina kvinnu, sum stillar upp, um ætlanir hennara. Seinastu tíðindaskrivið, sum snúði seg um úrslitið av valinum, varð eisini prentað.
- Eitt prát upp á 45 minuttir við samskiparan um átakið hevur verið á *Rás 2*. Øll tíðindaskrivini hava verið lisin upp.
- *Vikublaðið* prentaði næsta tíðindaskrivið.
- Grein um arbeiðið hjá Javnstøðunevndini hevur verið í *Kvinno* – danskt net-tíðarrit um javnstøðu.
- Stubbi um átakið hevur verið í *Jyllandsposten* og í *Berlingske Tidende*.
- Hóast fleiri ferðir varð heitt á *Sjónvarp Føroya* um at taka evnið upp, var eingin minuttur um javnstøðu í SVF - okkara mest týðandi miðli.
- Í teldupostum frá ymsum fólki, sum hava móttikið teldupost (*direct mail*), sæst, at fólk tosaðu um evnið í kaffistovuni, og at evnið hevði stóran áhuga millum fólk – uttan mun til, um tey eru fyri ella ímóti.

Viðmerkingarnar vóru margar og nomu við viðurskifti sum kvinnur í politikki, ójavna arbeiðsbýtið við hús, ójavnstøða á arbeiðsmarknaðinum, ójavn ábyrgd fyri umsorgan, farloyvi til menn, vitsevni og evni hjá kvinnum og monnum at arbeiða á siðabundnu økjum hjá hvør øðrum, fundamentalisma og demokrati, viðmerkingar til tilfar á heimasíðuni og annað kjak.

Vit vita einki um tey, sum hava kjakast (kyn, aldur, yrki, bústaður), men tað hevði verið áhugavert at vita í hvønn mun teirra meiningar umboða meiningarnar hjá Føroya fólki. Hugsandi er, at ung millum 15-20 ár og eldri fólk, sum eru farin upp um 70 ár, eru ikki væl umboðað, - annaðhvørt tí tey hava lítlan áhu-

undirumboðað.

Í atkvøðugreiðsluni skuldu fólk atkvøða 'ja', 'nei' ella 'veit ikki' til spurningin 'Skulu kvinnur hava fleiri tingsessir?' Spurningurin var ikki so væl orðaður, tí onkur viðmerkti, at eingin skal 'fáa' ein tingsess. Kortini meti eg, at flestøll, sum hava greitt atkvøðu, hava hugsað, at tað hevði verið rætt, um fleiri kvinnur vórðu valdar á ting.

649 greiddu atkvøðu, og býtið millum 'ja', 'nei' og 'veit ikki' sæst í talvu 2.

Veikleiki

Avmarkingin - at ikki fleiri fólk lótu tilfar - er ein veikleiki. Tað var orsakað av stutta skotbráðnum at fáa tilfarið til vegar. Tað sást m.a. í '5 á netinum', har nærum bert fólk úr høvuðstaðnum svaraðu spurningum. Tað hevði kravt meiri tíð og orku at finna fólk á bygd, men átti tað kortini at verið gjørt, tí vit høvdu kanska fingið fleiri hugsanir um orsakirnar til vantandi javnstøðuna í politikki. Serstakliga tá ið hugsað verður um, at allar tær valdu kvinnurnar vóru úr Suðurstreymoy.

Styrki

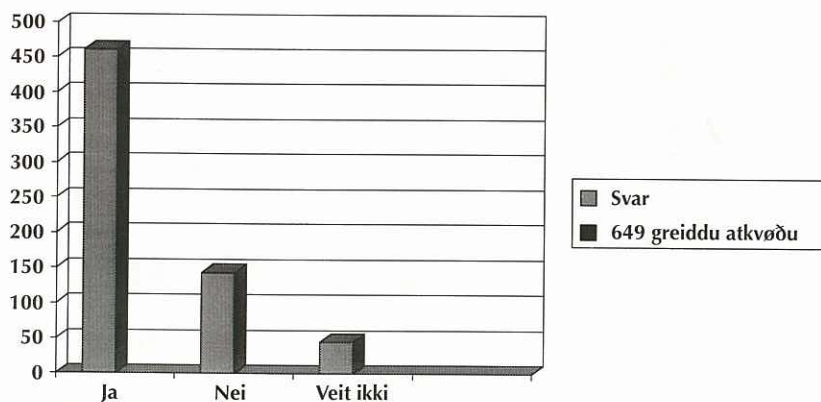
Tað var ein styrki, at politiska tilfarið var ógvuliga avmarkað og ikki tók so nógv pláss á síðuni. Upp til val er slíkt tilfar at síggja allastaðni á bygd, í bý og í fjølmiðlunum, og tá er vandi fyri, at tað sæst ikki. Eisini var tað ein styrki, at tey, sum skrivaðu høvuðsgreinir, vóru kend fólk, sum føroyingar tíma væl at hoyra/síggja.

Marknaðarføring Hvussu hepnadist?

Tað sæst týðiliga á talinum av vitjandi á heimasíðuna, at marknaðarføringin er væl eydnað (1.

2. talva

Atkvøðugreiðsla: Skulu kvinnur hava fleiri tingsessir?

talva). Talið á vitjandi undan átakinginum lá dagliga millum 0-5. Talið hækkaði t.d. til Kvinnudagin 8. mars og tá ið serligir spurningar um javnstøðu høvdu verið frammi í fjølmiðlunum ella í tingingum. Meðan átakið var, fór talið á vitjandi ongantíð niður um 100, og eitt mynstur vísti seg á henda hátt: Hvønn mánadag, tá ið nýtt tilfar varð lagt á heimasíðuna, fóru flestu vitjanirnar fram og minkaðu síðan so líðandi móti vikuskiftinum og vóru fæstar í tali sunnudag.

Talið á vitjandi fór niður á vanligu leguna aftur, tá ið løgtingsvalið var av, og sæst av hesum, at livitíðin er stutt hjá einum átaki, sum er knýtt at einum øðrum átaki við avmarkaðari livitíð.

Hagtølini frá heimasíðuni vísa annars, at fólk lesa mest á heimasíðuni morgun, og kvøld; harumframt mest vanligar arbeiddagar, t.e. ikki so nógv í vikuskiftinum.

Niðurstøða

Eftir talinum á vitjandi á heimasíðuni at døma og undirtøkuni í fjølmiðlunum og prátinum millum fólk sæst, at javnstøðumálið hevur áhuga millum fólk.

Innihaldið á heimasíðuni vísir, at føroyingar halda tað vera rætt at býta tingsessirnar javnari millum kynini. Innihaldið vísir eisini, at tað eru nógv forðingar fyri, at tað gerst veruleiki:

- siðvenjan at menn eru politikkarar og sita í oddastørvum annars og avleiðingin av tí
- at ov fáar kvinnur bjóða seg fram
- fordómar um kvinnunnar vantandi evni í sambandi við politiskt arbeiði (bæði hjá kvinnum og monnum)
- veruleikin, at kvinnan hevur ov stóra arbeiðsbyrðu í heiminum
- vantandi viljin hjá politisku flokkunum at arbeiða við javnstøðu innanflokka
- valskipanin, sum loyvir økiskvoting, men ikki kynskvoting

Hetta eru dømi um forðingar, sum verða lýstar á heimasíðuni.

Um býtið av tingsessunum skal gerast javnari, er umráðandi at halda fram at gera vart við málið, tí vit gloyma skjótt og eru kvik at fara í gamlar vanar, um vit ikki alsamt verða mint á, hvussu umstøðurnar kundu verið.

Ein maður greiddi frá, at hann einki hevði ímóti at kvinnur fóru upp í politikk, men at hann ongantíð hevði hugsað um at velja eina kvinnu sjálvur. Hesa ferð segði hann seg vilja gera tað, og tað var orsakað av, at upplýsingarnar á

Síðvenjan er, at menn eru politikarar og sita í oddastørvum. (Mynd: M.A. Simonsen).

heimasíðuni høvdu gjørt hann varugan við, at samfelagið missur við, at so fáar kvinnur eru umboðaðar politiskt.

Hvørt átakið hevur ávirkað fleiri veljarar, er ilt at siga, men sambært tølunum hevur onkur sett krossin øðrvísi enn við undanfarin val. Kvinnurnar umboðaðu 20,6% av valevnunum og fingi 21,2% av persónligu atkvøðunum, tá ið listaatkvøðurnar vóru drignar frá. Tað er ein stór framgongd borið saman við undanfarin val. Í 1998 umboðaðu kvinnurnar 18,3% av valevnunum og fingi 12% av persónligu atkvøðunum.

Framtíðararbeiðið við javnstøðu

Tað tykist, sum at kvinnurnar fáa størri prosentpart av atkvøðunum, tá ið fleiri stilla upp. Tískil er umráðandi at fáa kvinnur upp á valevnislistarnar, so teir eru javnt býttir millum kvinnur og menn. Ein serligur trupulleiki er uttan fyri Suðurstreymoy, tí har er eingin kvinna vald á ting. Bergtóra Hanusardóttir sigur í síni grein, at valskipanin er ein orsök til hetta. Flokkarnir og lögtingslimirnir áttu at tikið trupulleikan upp til viðgerðar og sett tiltøk í verk, sum kunnu broyta støðuna.

Av tí at tað hevur almennan áhuga, at so fáar kvinnur eru umboðaðar á tingi, eigur meiri at vera gjørt fyri at lýsa støðuna og at broyta tær umstøður, sum forða fyri javnstøðu. Eitt úrslit av átakinginum hjá Javnstøðunevndini er sum nevnt júst nakrar orsakir til trupulleikan, sum kunnu nýtast at finna loysnir til, hvussu vit fáa fleiri kvinnur upp í politikk.

Tað eru fleiri ábyrgdarhavarar, sum kundu

hugsast at hildið fram at arbeiða við málinum: Landsstýrið og umsitingin, løgtingið, politisku flokkarnir, vinnulívið, kvinnufeløgini kring landið, ansingar- og útbúgvingarstovnar o.s.fr. Og ikki minst fjølmiðlarnir, sum hava til uppgávu at lýsa mál av týðningi og/ella áhuga fyri borgaran. Og sjálvandi fyrst og síðst kvinnurnar sjálvar.

Um áhugamálini hjá bæði kvinnum og monnum skulu vera javnt umboðað á tingi er neyðugt, at býtið millum kynini eisini er javnt. Royndirnar í øðrum londum vísa, at neyðugt er at seta serlig tiltøk í verk til at fremja hesa gongd og eigur tað eftir mínum tykki eisini at vera gjørt í Føroyum.

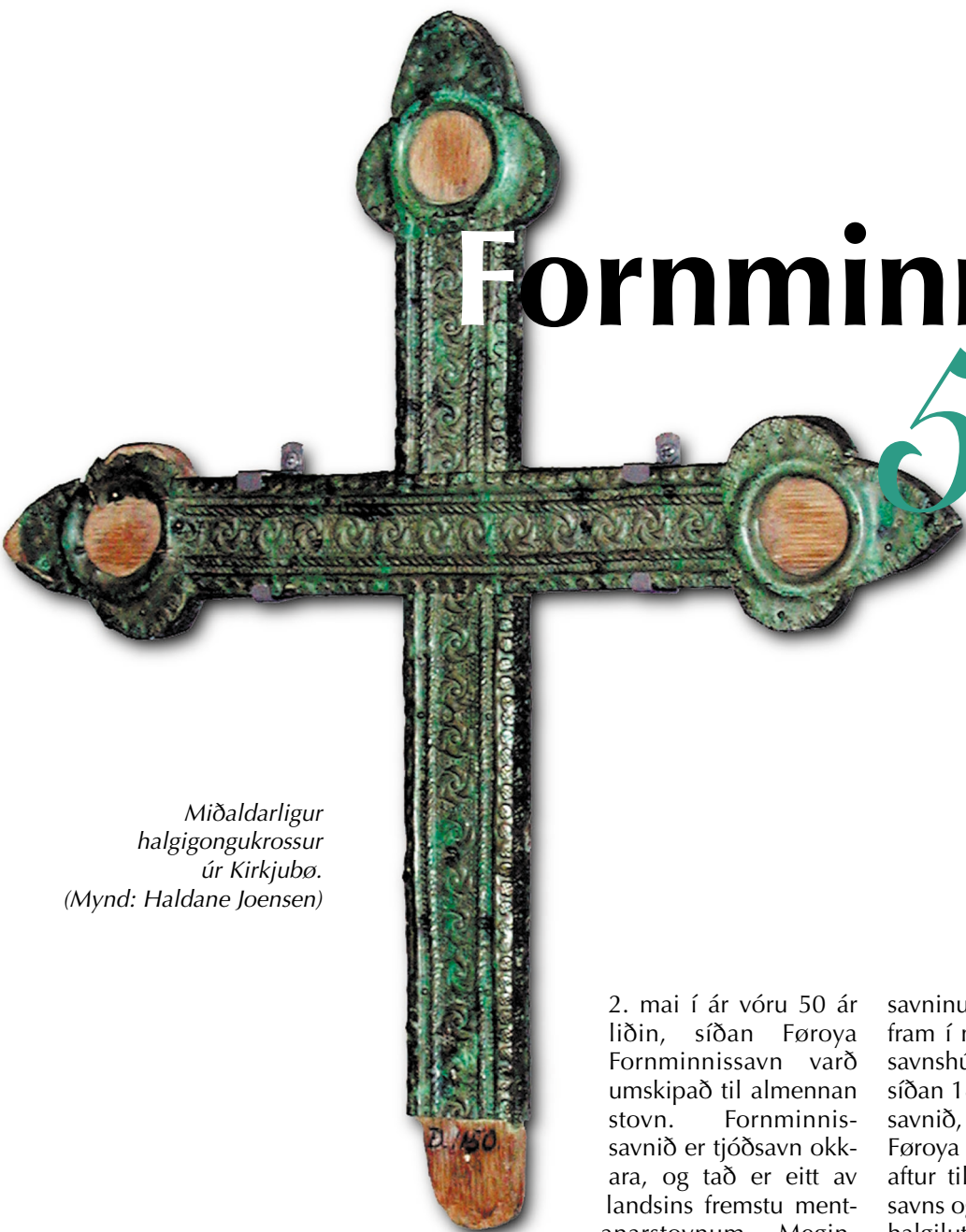
ANNIKA W. JOENSEN

er útbúgvin cand. negoti í enskum frá Odense Universiteti í 1992. Hon arbeiddi frá 1995 – 2000 á Ferðaráði Føroya sum marknaðarleiddari og seinni stjóri. Í hesum sambandi tók hon lut í nevndararbeiði í *Vestnorden Tourist Board*, har hon var formaður í 1999, og sum eygleiðari í *Fitur*, ið er føroyskt-íslendskt ferðavinnusamstarv. Síðan sept. 2001 hevur hon havt einstaklingsfyrirtekuna *Wardum Joensen Ráðlegging*, sum tekst við ráðlegging. Hon stóð fyri heimasíðuátakinginum 'Fleiri kvinnur á ting' hjá Javnstøðunevndini, sum vardi frá 8. apríl til 2. mai 2002.

Teldupostur annikaw@post.olivant.fo
Heimasíða: www.wardumjoensen.com

Føroya Fornminnissavn 50 ár

Miðaldarligur
halgigongukrossur
úr Kirkjubø.
(Mynd: Haldane Joensen)

2. mai í ár vóru 50 ár liðin, síðan Føroya Fornminnissavn varð umskipað til almennan stovn. Fornminnis-savnið er tjóðsavn okkara, og tað er eitt av landsins fremstu mentanarstovnum. Meginuppgávnar, sum savnið skal røkja, eru innsavning, varðveiting, gransking og miðling.

Framsýningarnar hjá Føroya Fornminnis-savni húsast í snotiligum hølum í Brekkutúni 6 í Hoyvík. Avgreiðslan er heimi á Garði í Hoyvík, har ið eisini er eitt útisavn við bóndahúsum, - fjósi, hoyggjihúsi, úthúsum, neysti o.ø.

Í summar var stórhending í føroyskari forn-gripasøgu, tá ið lutir, sum síðan 1820 hava verið savnaðir til danska tjóðsavnið, vórðu fluttir aftur til Føroyar. Gripirnir, ið vórðu latnir

savninum fyri ólavsøku, verða nú eisini sýndir fram í nýggjari serframsýning í niðaru hædd í savnhúsinum í Brekkutúni. Tað eru lutir, sum síðan 1820 hava verið savnaðir til danska tjóðsavnið, og sum Nationalmuseet í Danmørk og Føroya Fornminnissavn vóru samd um at flyta aftur til Føroya sum ogn Føroya Fornminnis-savns og harvið Føroya fólks. Tað eru skreyt- og halgilutir umframt aðrar lutir, ið lýsa siðsøgu

Minnisritið fæst til keyps
á Fornminnissavninum fyri kr. 70,-.

okkara almikið. Eitt nú er at nevna myntskatturin frá seint úr 11. öld, ið var funnin heima á Sandi í 1863, sum er einasti myntskattur, ið er funnin í Føroyum. Harumframt eru nógvar um-røddu kirkjubøstólarnir, sum eisini vóru partur av heimfluttu lutunum, við í hesi sýning. Stólarnir verða settir at verða gjørdir á verkstaði í Noregi - helst í Bergen - tíðliga í 15. öld til dómkirkju Føroya, ið nú hon er avtoftað, van-liga verður nevnd Kirkjubømúrurin. Stólarnar og nógvar av hinum gripinum, ið savnið fekk handað fyri ólavsøku frá Nationalmuseet, ber til at lesa um í minnisritinum, sum Fornminnis-savnið gav út í sambandi við føðingardagin. Her stendur at lesa søgan hjá stovninum, og harumframt verður eisini sagt frá virkseminum í farna ári í ritinum. - Tó er ætlanin ikki, at hetta bert skal vera eitt minnisrit, men at ritið verður tað fyrsta í røðini av ársritum stovnsins, stendur at lesa í ritinum. Ritið fæst til keyps á Fornminnissavninum fyri 70 kr.

Úr útlegd og hátíðarhald

Skipað varð fyri stórtingnum hátíðarhaldi 26. juli í sambandi við almennu handanina av forn lutunum. Tað varð gjørt samstundis við at nýggja framsýningin *Úr útlegd* læt upp í Brekkutúni. Ulla Tørnæs, kenslumálaráðharri, umboðaði dansku stjórnina og Carsten U. Larsen, ið nú er stjóri á Nationalmuseet, var eisini boðin saman við hinum báðum dansku limunum í savnssamstarvsnevndini, Anette Vasstrøm og Knud J. Krogh.

Kirkjubøstólarnir, ið
hugsandi hava staðið í
miðaldardómkirkju Føroya.
(Mynd: Haldane Joensen)

Kista, sum Nicolai Frederik
Mohr hevði við sær
úr Niðurlondum, tá ið
hann kom til Føroya fyrst
í 18 öld.
(Mynd: Haldane Joensen)

Á hátíðarhaldinum hin 26. juli í sambandi við at føroysku forn­gripirnir vórðu handaðir Fornminnissavninum. Á fremstu røð sita: Símun V. Arge, settur landsantikvarur, Ulla Tørnæs, kenslumálaráðharri og umboð fyri donsku stjórnina, Ann­lis Bjarkhamar, landsstýr­iskvinna í mentamá­lum, og Carsten U. Larsen, umboð fyri Nationalmuseet. (Mynd: M.A. Simonsen).

frammi við fleiri høvi – serstakliga síðan 1955. Onkur av teimum fól­kum, ið vóru við í fy­r­eik­ingunum, eru stódd her í dag, men vit høvdu ynskt, at fleiri høvdu kunnað upplivað henda dag saman við okkum. Avrik teirra hava verið við til at slóða fyri tí arbeiði, sum nú er at enda komið í øllum góðum – eingin nevndur, eingin gloymdur! Og tó – frá frøðiligari síðu og tá ið havt verður í huga, at Føroya Fornminnissavn júst í sum­mar kann halda 50 ára minningar­hald sum almennur stovnur – vil eg fegin nevna fyrsta stjóra savnsins og landsantikvar Sverra Dahl. Við tí fruktagóða samstarvi, ið hann øll árin hevði við danska tjóðsavnið og sín góða vin og starvsfelaga Peter Vilhelm Glob, ríkisantikvar og stjóra á Nationalmuseet árin 1960-1981, eydnaðist tað at fáa afturberingina væl áleiðis - ja, longu í 1977 var komið á mál við tingingunum viðvíkjandi savninum av kirkjuinnbúnum úr Kirkjubø.

Tað er fatan mín, at fyri Fornminnissavnið fer nýggja savnið við forn­lutum at virka til at geva nógv fleiri møguleikar at lýsa Føroya søgu – nakrir lutir meiri serstakt, aðrir meiri alment.

Símun Arge heldur røðu.
(Mynd: M.A. Simonsen).

Hvussu stóran søguligan týdning tann einstaki luturin hevur, má metast við støði í, hvørjar útsagnir í siðsøguligum høpi ein ynskir at geva tí einstaka lutinum – hvat tað er, ein ynskir at nýta lutin til o.s.fr. Her kann tað snúgv seg um upp­lýsingar, ið viðvíkja t.d. arbeiðslívi, almanna­ søgu, yrkissøgu, kirkjusøgu, ævisøgu o.s.fr.

Í siðsøguligari og savnsligari merking fari eg at leggja dent á tann týdning, sum afturbering­in av gripunum fer at fáa fyri miðlingina av søgu okkara. Og kanska týdningarmest av øllum: okkara uppvaksandi ættarlið kunnu nú við at vitja egið tjóðsavn sjálv kunna gera sær eina fatan um hesar týdningarmiklu savngripir.

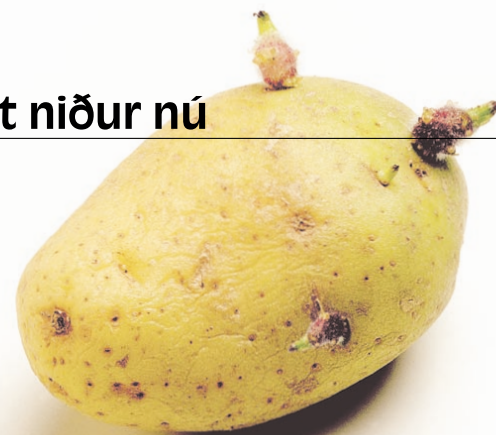
Eitt annað sjónarhorn er, at Føroya Fornminnissavn nú fer at vera ført fyri at hava eitt breiðari keldutilfar tókt til siðsøguligar og aðrar rannsóknir. Longu tá ið vit starvaðust við at velja út lutir til afturberingina, var farið undir at granska einstakar lutir neyvvari, og tað hevði við sær nýggja vitan. Einstaku partarnir í savn­inum fara soleiðis av sjálvum sær at vekja forvitni og eggja til meiri gransking. Harumframt er við tilmælinum hjá samstarvsnevndini gjørt av, at tað verður undirskrivað ein avtala millum søvnini, sum gevur teimum granskingarlaga at­gongd til føroysku gripirnar hjá hvør øðrum.”

Framsýningin í Brekkutúni er í vetrarhálvuni opin sunnudagar kl. 14.00-17.00.

Pultavangi við skurðmynd, ið mestur er av halgimenninum sankta Brandan. Á runda toppstykkinum í erva er myndin av Ólavi kongi hinum heilaga. (Mynd: Niels Elswing)

Set niður nú

Íløgur í framtíðina eiga at verða gjørdar í nútíðini.

Vit ráðgeva um samansparing til eftirløn og íløgur í virðisbrøv. Endamálið er ávøkstur.

 FØROYA SPARIKASSI
www.sparikassin.fo

Mynd 1.

Mynd 2.

Mynd 3.

Hús at eygleiða bjargafugl í sett upp úti í Skúvoy

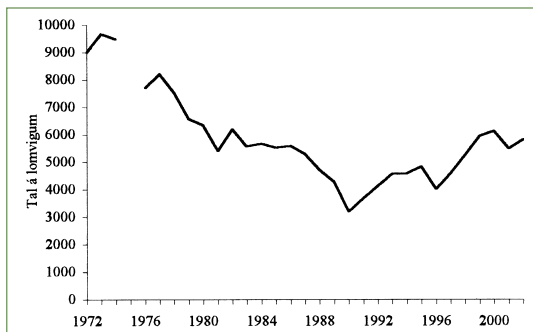

Húsið sæð úr Høvdanum. (Mynd: Bergur Olsen)

BERGUR OLSEN,
FUGLAFRØÐINGUR:

Seinast í 1950-árunum og fyrst í 1960-árunum varnaðust bjargamenn, at lomvigin minkaði í stórum. Serliga var tað tann ungi fuglurin, sum minkaði – hann, sum varð fleygaður og fingin á snaru. Nógvar varð tosað um, hvør orsökkin mundi vera; var tað veiðan, natúrligar broytingar ella kanska bæði? Summi ivaðust eisini í, um støðan nú mundi vera so ring, sum sagt varð frá. Fiskirannsóknarstovan fór tí í 1972 undir at telja, hvussu nógvar lomvigi var í Føroyum. Eftir hesa teljing varð gjørt av at halda fram við at telja Høvdan á Skúvoyinni á hvørjum ári, so vit høvdu eina hómung av gongdini. Hetta hevur nú verið gjørt í 30 ár. Ikki hevur altíð viðrað so væl, so trupult hevur við hvørt verið at fingið tøluni. Tey fyrstu 20 árin var ein hella, har eg kundi fáa eitt sindur av lívd og kroka undan ælunum, men hon leyp. Síðan tá havi eg roynt at fáa eitt lítið skýli at vera í, og tað eydnaðist við stuðli frá Gransk-

Talið á lomviga í Høvdanum á Skúvoyinni 1972 til 2002.

ingarráðnum. Á vári 2001 varð húsið, ið er gjørt úr aluminium, flogið við tyrlu norður á Dal og sett niður í eitt 1,7 m djúpt hol, sum var grivið ytst á eggini. Húsið er 2,2 m breitt og 2,8 m langt. Í húsinum er eitt borð fram við vindeyganum, skrivstovustólur, brík og gassbluss. Úr húsinum sæst meginparturin av Høvdanum, so nú er lagamanni at telja.

Lomvigateljingin er farin fram á sama hátt øll árin. Eitt kort við øllum 302 spíldunum varð teknað í 1973 og síðan er eitt eintak av hesum korti nýtt á hvørjum ári, so broytingarnar á hvørjari einstakari spíld síggjast. Lomvigi heldur framvegis til á gott 200 spíldum, meðan hin- ar standa tómar ella havhestur er komin á tær. Heildartalið á lomviga í Høvdanum frá 1972 til 2002 sæst á strikumyndin.

Minkingin av lomviganum í Høvdanum helt fram í 1970-árunum, við einum steðgi fyrst í 1980-árunum og so einari stórari minking aftur seinast í 1980-árunum. Síðan tá er lomvigatalið í Høvdanum komið upp aftur á sama støðið, sum fyrst í 1980-árunum.

Nú til ber at sita inni og eygleiða fuglin í Høvdanum, ber eisini til at gera aðrar meira nágreiniligar kanningar. Til dømis verða allir havhestar nú merktir inn á myndir, so til ber at bera saman, hvussu gongst í teimum ymsu reiðrunum ár um ár. Í ár vóru t.d. 22% færri havhestaungar í Høvdanum, so kanska var tað ikki bert tey vánaligu líkindini, sum gjørdur, at menn fingur færri havhestaungar í ár enn vanligt. Hjá ritunum gekk eisini verri enn í fjør. Tað var 1/3 færri reiður og bara ein helvt av písum.

Vónandi kemur húsið at tryggja, at teljingar av lomviga, álku, ritu og havhesti í Høvdanum koma at halda fram.

BERGUR OLSEN

starvast á Fiskirannsóknarstovuni. Hann hevur eftirlit við sjófugla-meininginum og kannar sambandið millum sjófugl og fisk.

Nýtt útnorðurbókasavn

Á ALNETINUM

ARNBJØRN Ó. DALSGAARD

SAMSKIPARI AV FØROYSKA PARTINUM AV VESTNORD-VERKÆTLANINI

Tað er ikki á hvørjum degi, at nýggj bókasavn lata upp. Men mánadagin 16. september 2002 fingur føroyingur, saman við íslendingum og grønlendingum, eitt spildurnýtt bókasavn. Tað er ikki eitt heilt vanligt bókasavn, har tú sum lánari kanst fara inn og læna bókur heim við, men tað er eitt bókasavn á alnetinum við talgildaðum (digitaliseraðum) bløðum og tíðarritum úr Føroyum, Íslandi og Grønlandi. Savnið er eitt úrslit av einari verkætlan, nevnd VESTNORD, sum byrjaði í 2000 og heldur fram til árslok 2003.

Tað eru tey trý landsbókasøvnini, Landsbókasavn Íslands – Bókasavn lærda háskúlans, Føroya landsbókasavn og Nunatta Atuagaateqarfa (grønlandska landsbókasavnið), sum samstarva um verkætlanina.

Málið við sjálvari verkætlanini er at fáa tey elstu, útseldu og tey, sum í dag eru tey mest sjáldsamu tíðarritini í londunum, atkomulig á alnetinum. Í fyrsta umfari hefur verkætlanin í høvuðsheitum avmarkað seg at fegna um tíðarrit, sum komu út undan 1920. Føroysku bløðini og tíðarritini, ið arbeitt hefur verið við at talgilda í fyrsta umfari, eru:

1852 Færingetidende

1890-1901 Føroyingatiðindi

1891 Færøsk Kirketidende / Kirkjutiðindi

1892-1943 Ólavsøku-teiti

1894-1942 Dúgván

1898-1902 Fuglaframi

1902 Búreisingur

1903-04 Búnaðarbløð

1904 Várskot

1905-1908 Oyggjarnar

1907-1910; 1914-1915

Ungu Føroyar

1908-1912; 1913-1917

Kristeligt ungdomsblad

1916 Virkið

1934 Arbeidið

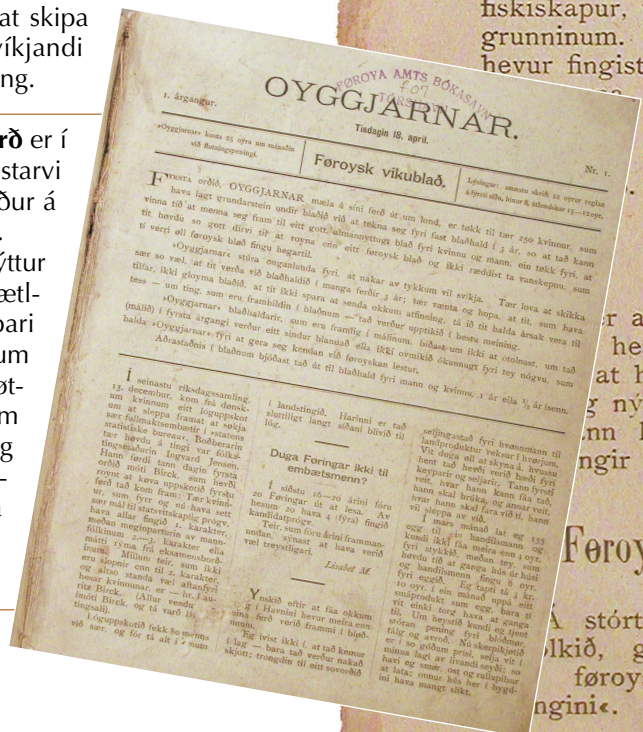
1952 Fróðskaparrit

Í alt verða uml. 300.000 blaðsíður úr bløðum og tíðarritum frá 1773-2001 at finna á netinum, og á heimasíðuni hjá verkætlanini er yvirlikt yvir alt innihaldið. Tá ið brúkarin hevur valt sær eitt rit, kann hann blaða í tí á tel-duskíggjanum. Heimasíðan hjá Útnorðurbókasavninum er www.flb.fo/tidarit ella www.tidarrit.fo

Tey trý bókasøvnini gera av hvørt í sínum lagi, hvørji bløð og tíðarrit skulu talgildast og gerast atkomulig á netinum. Landsbókasavn Íslands - Bókasavn lærda háskúlans hevur valt bløð og tíðarrit, sum eru prentað fyrri 1920. Føroya landsbókasavn og grønlandska landsbókasavnið hava í einstøkum forum eisini valt yngri tilfar. Eitt nú hevur Føroya landsbókasavn valt at talgilda Fróðskaparrit, hóast tíðarritið ikki kom út á fyrsta sinni fyrr enn í 1952.

Verkætlanin hevur fingið stuðul frá Nordinfo, sum er ein samstarvsnevnd undir norðurlendska ráðharraráðnum, ið hevur til endamáls at skipa fyrri samstarvi viðvíkjandi vísindaligari upplýsing.

Arnbjørn Ó. Dalsgaard er í lötuni í farloyvi frá starvi sínum sum bókasøður á landsbókasavninum. Hann er kortini knýttur at VESTNORD-verkætlanini sum samskipari av tí føroyska partinum av verkætlanini. Í lötuni starvast hann sum tíðindamaður, og hann tekst harumframt við at skriva bók um føroyska blaðsøgu.

Nr. 1.

„Fuglaframi“ kemur út mánaðin. Skriftl

Bergen

Framsýningsl
28. mars, og vó
2 seksmannafor
»Dansk Fiskerifo
yvir flutning, up
vikjandi framsýnin
øllum. Nakar f
Føroyingar bóðu
Tær 1000 kr., sur
fólkið, eru jattaða

Fólkatingsvalgi
20. mai.

Ríkisstýrið hø
kongin um at sle
er afturkomið.

Amtmaðurin f
skipið. Tað sigst
aftur við »Lauru«

Ókunnug fiskis
hini árinu – innan
tykist eingin bót

Vestanfyri hev
fiskiskapur, tó ikl
grunninum. Agn
hefur fingist bæð

Tæ
sild
smær
april

Velb

er aftur a
hesin ve
at hann l
g nýtast t
nn leggja
ngir fyri ø

Føroyskar

A stórtungi
lkið, gongu
føroyska
ngini.

At kannna kyn og aldur á haru

Náttúrugripasavnið hevur í fleiri ár í harutrøðini (2. november – 31. desember) savnað tilfar um tyngd, kyn og aldur á haru. Tað er lætt at viga harur, men verri at kyns- og aldursgreina tær. Tí verður lýst við myndum, hvussu tað verður gjørt.

Mynd: Bjarni Mikkelsen

DORETE BLOCH
NÁTTÚRGRIPA-
SAVNIÐ

BJARNI MIKKELSEN
NÁTTÚRUGRIPA-
SAVNIÐ

PEHR H. ENCKELL
LUNDS
UNIVERSITET

Haran varð flutt til Føroya úr Kragerø á vestursíðuni á Oslofirði í august 1855. Fýra harur komu livandi til landið og vórðu sleptar á Kirkjubøreyni. Tær nørdust væl og spjaddust skjótt um alla oyryna. Seinni vórðu harur fluttar í aðrar oyggjar:

Eysturoyryna fyrri 1872, Borðoyryna 1906, Kunoyryna 1910, Svínoyryna í 1930-árunum, Skúvoyryna (úr Saksunardali) í 1930-árunum, Sandoyryna 1972.

Hara er eisini í Suðuroy, í Vágum, í Kalsoynni, í Viðoyinni og í Fugloy, men vit vita ikki, nær tær eru fluttar hagar. Veit nakar, nær tað var, frætta vit fegin um tað.

Eisini hava harur verið sleptar í Nólsoy, Mykinesi og Dímun, men hesar oyggjar eru helst ov smáar til, at hara kann klára seg, uttan at harur regluliga verða sleptar aftur.

Tíðin at veiða haru varð fyrstu ferð ásett í 1881 sum eitt broytingaruppskot við heimild í veiðilógini frá 9. februar 1854. Síðan er harutíðin broytt ikki færri enn átta ferðir, sí 1. talvu. Náttúrugripasavnið hevur á hvørjum ári síðan 1976 savnað inn tilfar um veiddar harur, og hevur tað eisini eydnast at útvega tilfar frá harummonnum so langt aftur sum til 1948.

Eitt nú er tyngd, kyn og aldur á teimum skotnu harunum kannað, og skal her greiðast frá, hvussu tað verður gjørt.

1. talva

Harutíðin

1. oktober – 14. februar
1. november – 31. januar
1. november – 31. desember
3. november – 31. desember
3. november – 3. desember
3. november – 20. desember
3. november – 31. desember
2. november – 31. desember

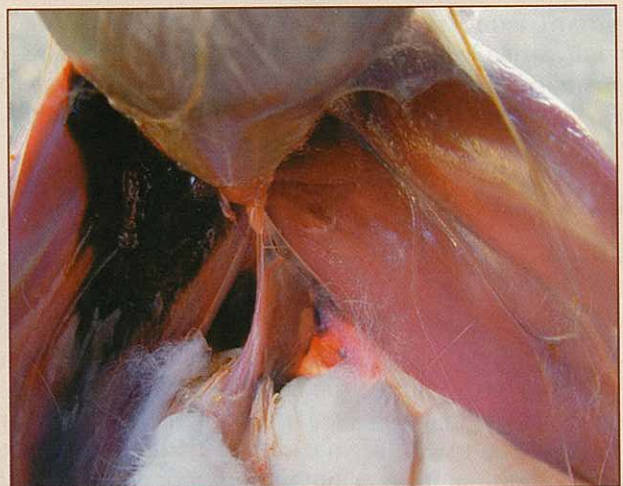
Lóg

nr. 72 frá 11. mai 1881
nr. 101 frá 4. apríl 1928
nr. 25 frá 24. september 1945
nr. 27 frá 9. september 1954
nr. 42 frá 22. mai 1969
nr. 76 frá 24. september 1970
nr. 33 frá 7. juni 1972
nr. 128 frá 25. oktober 1988

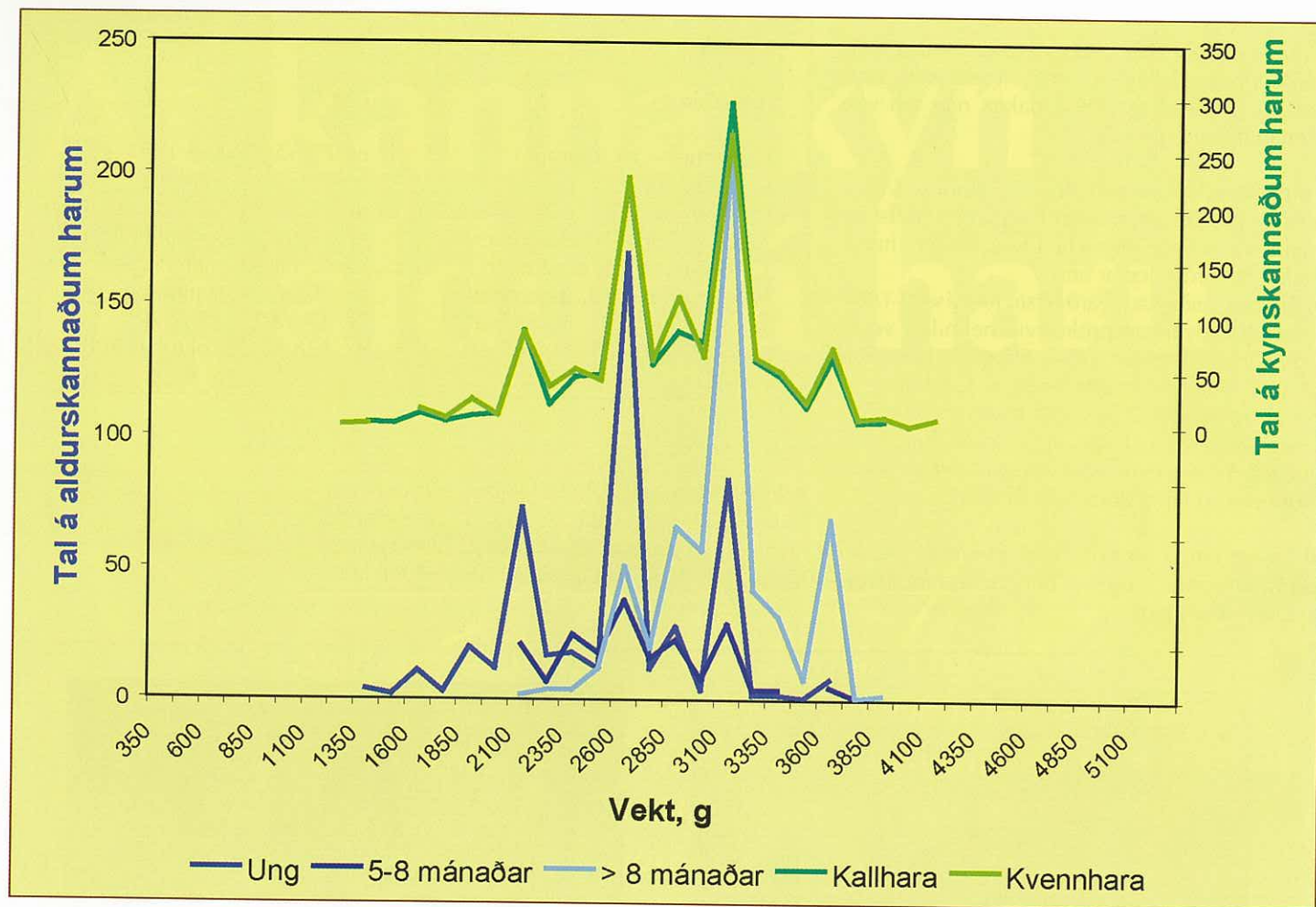
Vektin. Til at viga haru verður oftast nýttur bismari ella fjaðravekt, og vigast skal helst so neyvt sum til næstu 25 ella 50 g. Tann tyngsta haran í taltilfarinum vigaði 5.250 g, og hin lætta vigaði 650 g.

a) Áðrenn harurnar eru flettar: gomul kallhara, kynslimurin sæst væl; gomul kvennhara, kynsopið sæst væl.

b) Undir flettingini: á kallharuni síggjast steinarnir; kvennharan høgrumegin. (Myndir: Bjarni Mikkelsen)

2. talva

Vekt og aldursbólkar
hjá harunum.

At stórir munur kann vera á vektini, tó at veiðitíðin er styttri enn tveir mánaðir, stendst av, at hara leggur ikki eina ferð um árið, men tríggar ferðir. Fyrsta lóga er í februar-mars, næsta í mai-juni, og seinasta lóga er í august-september. Allar tríggar lógur hlnast vanligi ikki eins væl, og tað sæst aftur, tá ið harurnar verða býttar sundur í vekt- og aldursbólkar. (2. talva).

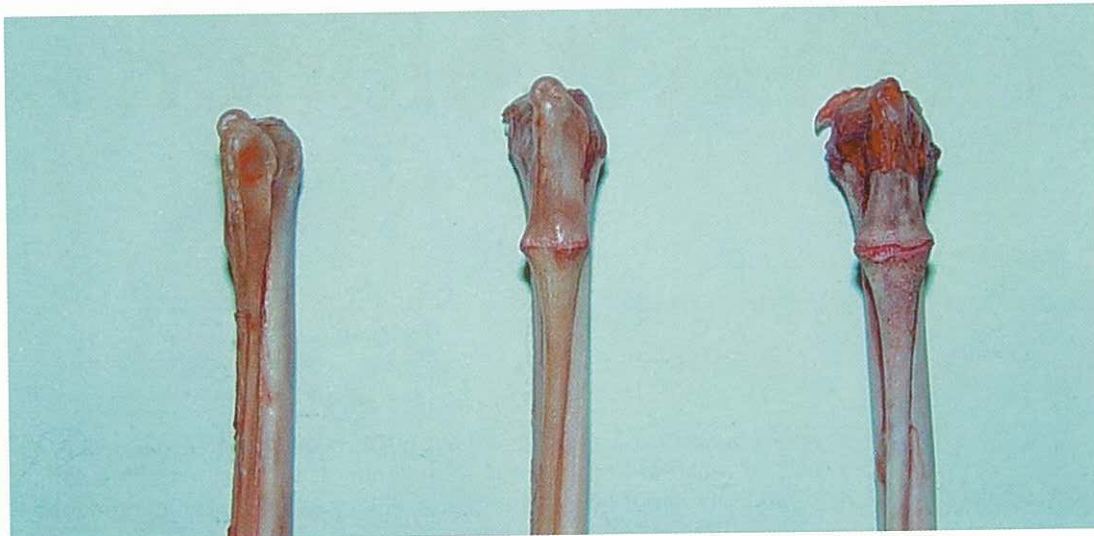
Kynið er ofta ilt at greina, serstakliga á ungari haru. Limurin á kallharu verður drigin inn, og ofta ger skarn frá haruni tað ilt at síggja mun millum kynini.

Tí er tað frægast at bíða við at kynsgreina haru, til hon verður flett. Tá ið skinnið verður togað av, síggjast eistuni týðiliga á kallharu. (Sí mynd á bls. 27).

Aldurin verður kannaður á framfótunum. Tá ið bein vaksa í longdini, vaksa tey ikki beint á endanum, men nakrar millimetrar innanfyri, har ein vakstrarlinja sæst. Tað sæst eisini á øðrum djórum, t.d. grindahvali, har klingrurnar á geislunum av ungum hvali kunnu loysast frá miðpartinum. Tær vórðu havdar sum leika til børn, grindarenlar róptir.

Veiðan verður mett.
(Mynd: Bjarni Mikkelsen)

Fullvaksin hara, eldri enn 8 mánaðir, vinstrumegin, ung hara hægumegin, í miðjuni ein hara, ið er umleið 5-8 mánaðar gomul.
(Mynd: Bjarni Mikkelsen).

Hjá haru hefur longdarvæksturinn við sær, at ein runnur kemur framman á albogalegginn ímóti fótliðinum, tá ið haran er heilt ung. Runnurin minkar so hvørt, gerst alt spískari, og roknað kann við, at hann er heilt burtur, tá ið haran er umleið átta mánaðir gomul. Tá er albogaleggurinn heilt slættur at nema við.

Verða tær tríggar lögurnar hjá haru samanbornar, sæst, at gomlu harurnar frá árinum fyrri og fyrsta lög hava ongan runn, onnur lög hefur ein spískan runn, og triðja lög hefur ein stóran, rundan runn. (Sí mynd omanfyri).

Tilfarið, sum Náttúrugripasavnið hefur savnað frá 1948 og higartil, er frá 3.396 veiðidögum. Vit hava vektina á 3.815 harum, kynið á 2.423 harum, og aldurin á 1.282 harum. (Tilfarið er sera forvitnisligt og er um at verða liðugt viðgjørt og greitt at senda tíðarriti til prentingar).

Um veiðimenn liggja inni við tilfari um haru, tekur Náttúrugripasavnið fegið og við takksemi ímóti tí.

*Ung hara um summarið.
(Mynd: Bjarni Mikkelsen)*

DORETE BLOCH

tók náttúruvísindaligt embætisprógv í djórafrøði við serligum atliti at vistfrøði antarfuglanna 1970 við Aarhus Universitet. Hon gjørdist fyrstøðari á Djóradeildini á Náttúrugripasavninum í 1980 og stjóri á Náttúrugripasavninum í 1997. Í 1994 fekk hon doktaraheitið fil.dr. í djóravistfrøði við grindahvalum sum evni við Lunds Universitet. Dorete hefur harumframt síðan 1974 verið lektari í lívfrøði á Fróðskaparsetri Føroya, og í 2001 fekk hon professaratign á sama stovni. Teldupostur: doreteb@ngs.fo

BJARNI MIKKELSEN

er útbúgvinn cand. scient. í lívfrøði frá Universitetinum í Tromsø í 1998. Hann starvaðist sum fiskifrøðingur á Fiskirannsóknarstovuni frá 1998 til 2001. Síðan 2001 hefur hann starvast sum djórafrøðingur á Náttúrugripasavninum, har starvsøkið hansara er havsúgdjór (hvalur og kópur). Teldupostur: bjarnim@ngs.fo

PEHR H. ENCKELL

tók fil.kand.-prógv við Lunds Universitet 1963, fil.lic.-prógv 1968 og fekk fil.dr.-heitið 1985. Í 1986 gjørdist Pehr dosentur í vistfrøðiligari djórafrøði við Lunds Universitet. Hann er ritstjórnarstjóri á Ritstjórnarskrivstovuni *Oikos*, ið varðar av seks altjóða tíðarritum. Harumframt er hann presidentur í *Europeiska Ekologiska Federationen*. Teldupostur: oikos@ekol.lu.se

Hvat er ein fylt blóma?

SIGGA RASMUSSEN,
PLANTUFRØÐINGUR:

Hvat er ein blóma:

Ein blóma er ætlað til kynjaða nøring. Hon verður til á einum ógvuliga stuttum oddi, ið verður kallaður blómubotnur, og á honum sita, í sermerktari raðfylgju fyrri sløgini, teir 4 grundblómupartarnir (sæð uttanífrá): bikarbløð, krúnubløð, sáðberar og sáðgong.

Í sínum uppruna eru hesir 4 blómupartar bløð, og tí kallast sáðberar (kallkynslutir) og sáðgong (kvennkynslutir) eisini fyrri sáðbløð og fruktbløð. (sí mynd)

Skerjingar og/ella umskapan av hesum 4 grundblómupartum, saman við hvussu blómurnar sita saman í blómuskipanum geva okkum tað ótrúliga blómufjølbroyni, vit hava í heiminum. Kanska eru 250.000 ymiskar blómuplantur til.

Hvat er ein fylt blóma:

Tað er ein blóma, har umskapan av einum ella fleiri av teim 4 grundblómupørtunum er farin fram, t.d. at sáðberar gerast líkir krúnubløðum. Tá vera jú fleiri eyka krúnubløð, og blóman sýnist fylt. Hendan broyting kann henda á ym-

iskan hátt, bæði av sjálvum sær ella miðvíst til ætlað. Tí at evnini til at gerast fylt blóma kunnu antin liggja í ella kann ein broyting í ílegunum fara fram.

Í *kulturi* kenna vit hetta fyrbrigdi frá t.d. fyltum nelikum og bóndarósum, og longu fyrri okkara tíðarrokning hevur verið arbeitt við at ala fram fyltar rósar. Oftast verður hetta gjørt við at krossa útvaldar foreldrarósar, t.e. velja út faðirslag sum pollengeva og føra pollen við hond yvir á eina móðurplantu, hvørs sáðberar frammanundan eru tiknir. Síðan skulu fræini búnast, næla og blóma. Tástani kann stóra úrveljingararbeiðið byrja. At góðska eina nýggja rósu ella einhvørja aðra plantu fram krevur servitan, og tað er drúgt og kostnaðarmikið. Tað tekur ofta fleiri ár, nógv pláss, og veljast skal millum plantur í túsundatali.

Í *náttúruni* harafturímóti, kemur tað sjáldnari fyrri, at blómur fyllast, av teirri einføldu orsök, at fyltar blómur ofta gerast geldar, tí blómupartar vanta, og tí verða tær ikki førar fyrri at seta fræ. Tær doyggja tískil út, um tær ikki eru førar fyrri at nøra seg á annan hátt, t.d. við róta-sprotum ella *apomiksi* (t.e. frægerð uttan gitnað).

Hvat stýrir blóming:

Blómuskipan er ein sera torgreidd gongd, og hon verður stýrd bæði av innari og ytri viðurskiptum. Evnini til at blóma (tað at fara frá *vegetativum* vøkstri til *generativan* vøkstur), ella tað, at oddurin gevst at grógva og mynda bløð og í staðin steðgar vøkstrinum við blómu-gerð, verða nádd, tá ið ein planta røkkur eina ávísa stødd ella ein ávísan aldur. Men alt eftir plantuslagi hevur eisini umhvørvið stóra ávirkan, t.d. náttarlongdin og hitalagið (*temperatururin*).

T.d. blómar loðin danadá í longu fáar vikur gamal, men mong skógartrø blóma ikki, fyrr enn tey eru eldri enn 20 ár. Fransagras blómar um várið og jólastjørna um heystið, tá ið náttin er long; kervil og havri á sumri, tá ið náttin er stutt. Páskalilja, blálilja og aðrir várleykir blóma bert eftir kuldaávirkan aftan á veturin.

Mynd: Pól Jespersen

Spurningur til Frøði

Hvat blómuslag er hetta?

Orsøkin til frágreiðingina um fyltar blómur er hesin forvitnisligi spurningurin frá Maritu og Pól:

Sjálðsom blóma?

Í mong ár hava vit bæði undirritaðu havt stóra gleði av at reika á fjøllunum um summarið. Altíð er okkurt at síggja; fuglur og djóralív sum heild, áhugaverd jarðfrøðilig fyrbrigdi, gróður ella eitt vakurt útsýni.

Summarið 2000, sum royndist so avbera væl til veður, vóru vit fleiri góðar túrar í Eysturoynni. Í túrabókini sæst, at vit 22/07 - 2000 vóru á Skerðingi og Svartbakstindi og har um vegir. Ikki eru vit plantukøn, men ber eygað við eitthvørt, sum vit ikki hava sæð áður, varnast vit tað. Soleiðis var henda dagin. Vit sóu eina blómu, sum vit ikki kendust við. Plantan var kanska svínasólja, men blóman var heilt øðrvísi enn vant. Hon var full, kúlurund við nógvum smáum krúnubløðum.

Blóman var ógvuliga vøkur og ásýnilig, har hon stóð í um leið 625 metra hædd. Hon eins og lýsti í lendum. Tað var ein soverðin gyltur tóni í tí gula litinum.

Vit tóku tíverri bara eina mynd av plantuni, helst tí vit tá vóru á heimleið, móð av gongd og við mettaðun sinni.

Vit hava verið aftur á staðnum at vita, um til bar at síggja hesa blómuna aftur, men enn hevur tað so ikki eydnast.

Vit leggja myndina við í teirri vón, at tit á Frøði kunnu siga okkum, hvat tað var, vit sóu henda dagin.

Marita og Pól

Takk fyrri

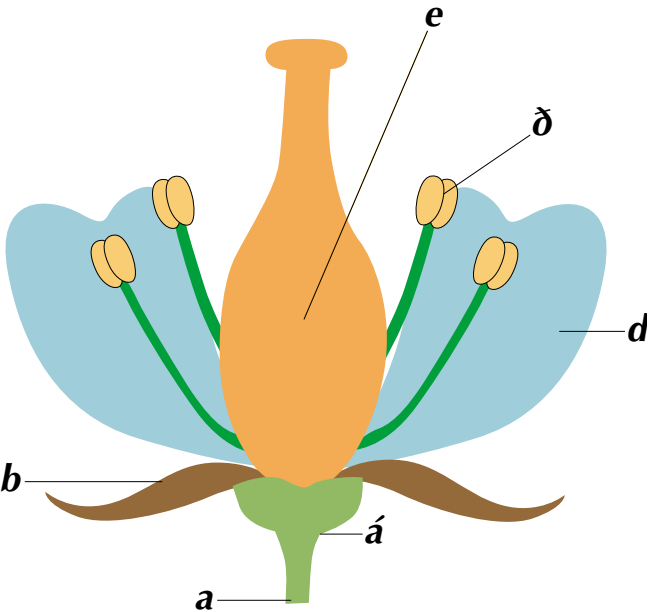
áhugaverda spurningin, tíanverri er hann ikki so lættur at svara, tí best hevði verið við fleiri upplýsingum viðvíkjandi:

- nágreiniligari lýsing av blómunum, eru tær allar eins, ella eru tær ymiskar, sum myndin týðir uppá
- skapi á bløðunum
- hvussu við fruktini o.a.m.

Men tað er sannlíkt, sum tit eisini sjáld halda, at hetta er ein planta í sóljuættini og í slektini *Ranunculus* ella sólja. Um tað er svínasólja, t.e. *Ranunculus acris* L. er kanska meira ivasamt. Plantan kundi møguliga verið ein gullsólja *Ranunculus auricomus* L.; hon hevur fleiri undirsløg, sum víkja frá teirri gullsóljuni, ið er avmyndað í *Føroyskari floru*. Hesum ivamáli koma vit tíanverri helst ikki nærri, uttan so, at fleiri upplýsingar fáast til vegar. Annars er ikki vanligt at finna villar plantur við fyltum blómum her.

Vinaliga
Sigga Rasmussen

A: leggur,
Á: blómubotnur,
B: bikarbløð,
D: krúnubløð,
Ð: sáðberi,
E: sáðgang.
(Heimild: Føroysk flora, bls. 37)

Lívið á havbotninum kring Føroyar í vísinda- ligum brennidepli

Miðstöða Føroya í landnyrðingsatlantshavi á markinum millum arktisku og flógvu høvini ger økið til náttúrunnar starvsstovu. Her ber til at granska, hvussu lívverur laga seg til ymist hita- og ljósið, teirra útbreiðslumynstur í mun til botnviðurskiptini, og hvussu lívfrøðiligu andgerðir teirra skifta eftir broytingum í umhvørvinum. Kanningar av djóralívinum á hesum havbotni byrjaðu tíðliga, men eisini nú á døgum er týðningarmikil vitan at heinta har.

OLE SECHER TENDAL
ZOOLOGISK MUSEUM
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Fyrsta tíðin: ferðandi og leikmenn

Føroyingurin Jens Christian Svabo var tann fyrsti, ið gjørdi frágreiðing um náttúrusøguligu viðurskiptini í Føroyum, tá ið hann eftir kongsboðum ferðaðist runt í oyggjunum 1781-82. Handrit hansara varð ikki prentað í samtíðini, men er givið út í 1959! Tað greiðir frá uml. 20 sløgum av botndjórum, mest lindýrum og krabbadýrum. Elsta prentaða frágreiðing er frá 1800. Hana greiddi Jørgen Landt, ið var prestur í Føroyum 1791-99, úr hondum. Hann nevnið næstan 60 sløg av sjó-djórum, sum hoyra til nógvar ymsar bólkar.

Japetus Steenstrup var fyrsti djórafrøðingur, sum savnaði føroysk sjódjór. Hann var í 1844 á eini ferð í Skotlandi og Føroyum saman við danska krúnprinsinum. Steenstrup gjørdist

seinni professari í djórafrøði við Københavns Universitet, og prinsurin gjørdist kongur, - Fríðrikur 7.

Steenstrup savnaði inn frá árabáti og fann fleiri áhugaverd sløg; tað er at undrast á, at hann ongantíð gav nakað út í bók um tað. Men hann var opin av natúr og kom lættliga í samband við fólk. Eftir hetta fekk hann lærarar, læknar, prestar, heryvirmen og embætismenn, sum høvdu áhuga fyri náttúruni, at senda Zoologisk Museum merkisverd djór, sum teir fingur á.

Fyrstu kanningarnar úti á djúpum

Undannevndu innsavningar og frágreiðingar futa um økið innan fyri gamla 3 fjórðinga sjómarkið. Hvørki føroyingar ella danir høvdu áhuga fyri djypa sjóøkinum, sum lá uttanfyri. Tað høvdu bretar harafturímóti, og frá uml.

Myndatakari:
Grethe Bruntse

Besta dømið um ein áhugaðan og hjálparsaman leikmann er H.C. Müller, sýslumaður, sum røktið starvið frá 1843 til 1897. Í árunum millum 1847 og 1892 verða tey søvn, ið hann sendi Zoologisk Museum, nevnd óteljandi ferðir í skjalasøvnum og árbókum. Eyðsæð snýr tað seg oftast um fiskasløg, men eisini verða nevnd "korallir", maðkar, lindýr, krabbadýr og mosadýr.

1860 arbeiddi ein røð av bretskum rannsóknarliðum millum Skotland, Hetland og Føroyar, ofta á tí økinum, sum nú á døgum er innan fyri føroyska fiskimarkið.

Sum ein liður í royndunum at finna eina góða leið til at leggja ein telegrafkaðal millum Evropa og Amerika vitjaðu skipini Fox og Bulldog í 1860 í Føroyum, har teir gjørdur uppmátningar og tóku nøkur fá botnsýni.

Umborð á gamla og lasaliga hjóldamparinum Lightning staðfestu djórafrøðingarnir W.B. Carter og C. Wyville Thomson eftir tveimum mánaðum á sumri 1868, at eitt ríkt djóralív var úti á djúpum, - eitt evni, sum í mong ár hevði verið kjakevni. Rannsóknarliðið vitjaði Tórshavn í august, har ið Peter Holten amtmáður og kona hansara tóku blíðliga ímóti teimum. Vitjanin sæst aftur vísindaliga við tað, at frú Holten gav Wyville Thomson nakrar tekningar, sum hann í 1873 myndprýddi víðagitnu bók sína *The depths of the Sea* við, og hann gav einum sjósvampi, *Holtenia*, navn eftir Peter Holten.

Lightning-rannsóknin gjørdist byrjanin til ein av teimum størstu vísindaligu avrikunum í mannasøguni: rannsakanin av djúphavinum. Tað fekk nógvar tjóðir tey næstu 100 árin at senda út rannsóknarskip til nóg ymisk øki á klótuni. Hesi skipanøvn eru nú søguligir varðar hjá djúphavsgranskingini. Tað vóru serliga bretskar kanningar, sum høvdu týdning fyri Føroyar. Sýnini frá Lightning komu at vera partur í tí framúrskarandi Challenger-frágreiðingini, sum er grundarsteinurin undir øllum djúphavsarbeiði, og ein røð av øðrum kendum rannsóknarskipum virkaðu á økinum sunnan fyri Føroyar: Porcupine, Knight Errant, Gold-seeker, Triton og Silver Belle. Millum úrslitini vóru staðfestingin og kortleggingin av Wyville Thomson-ryggjunum og greiðslan av høvuðsdrøgunum í tí flókta samleikinum millum kaldan og flógvan sjógv á havbotninum.

Kanningar úti á djúpum, vestan, eystan og norðan fyri Føroyar vórðu gjørdar við donsku skipunum Fylla og Ingolf og norsku skipunum Vöringen og Michael Sars.

Ein heildarmynd av djóralívi á grunnum

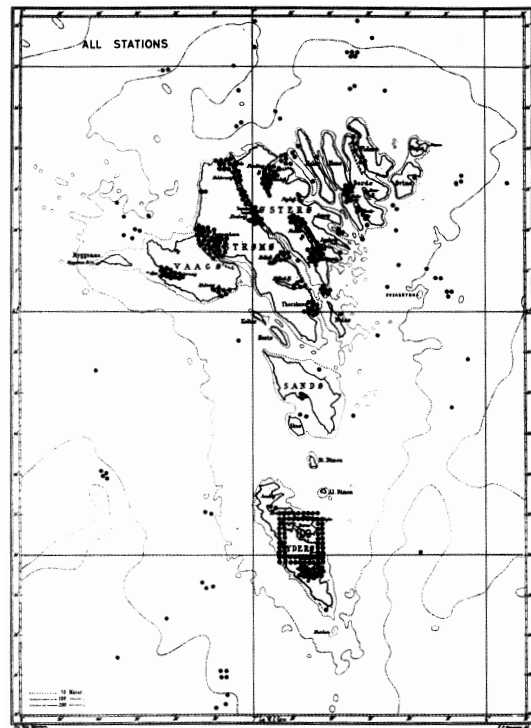
Um hetta mundið, uml. ár 1900, var kunnleikin um djóralívið á djúpum, tá ið samanum kom, størri enn um djóralívið inni á føroyska

landgrunninum. Í 1899 varð farið undir at bota um hetta, tá ið djórafrøðingurin Th. Mortensen fór at gera neyvar sýnistøkur frá rannsóknarskipinum Guldborgsund. Árin eftir loyvdí herflotin lívfrøðingum í hertænastu at nýta ein part av tíðini til kanningar frá verju- og uppmátningarskipunum Dianu og Beskytteren. Um sama mundið - frá 1903 til 1920 - fóru teir umborð á fiskirannsóknarskipunum at taka botnsýni, og í søvnunum hjá Zoologisk Museum eru djór, ið stava frá Thor, Margrethe og Dana.

Uml. 1920 varð á Zoologisk Museum hildið, at tørvur var á eini dagføring av verandi vitan og eini samskipaðari rannsókn av øllum tí føroyska djóralívinum. Carlsberggrunnurin játtaði fígging, og starvslíðið á savninum skipaði fyri rannsóknunum, sum farnar vórðu undir í 1924. Innsavningarnar á sjónum vórðu gjørdar frá Beskytteren hjá herflotanum og fiskirannsóknarskipinum Dana 1925-27. Sýnini skuldu verða tikin innan fyri fiskimarkið, ið tá var 3 fjórðingar, og tí vórðu bert fá sýni tikin djúpri enn 200 metrar. Úrslitini komu sum ein røð í 6 bindum við heitinum *The Zoology of the Faroes*, útgivin 1928-71; av teimum til samans 68 greinunum vóru 59 um sjódjór, sum komu út fyri 1940. Umframt at nú fekst ein økt heildarvitan um djóralívið á føroyska landgrunninum, vórðu Føroyar eisini settar í miðdepilin í einum støðugum altjóða kjaki um upprunan og menningina hjá djóralívinum í Norðuratlantshavi. R. Spärck, ið seinni gjørdist professari í djórafrøði á Københavns Universiteti, kundi soleiðis í 1929 á 18. skandinaviska náttúrugranskarafundinum halda fyrilesturin "Den zoologiske undersøgelse af Færøerne og dens foreløbige resultat". Sama ár setti Spärck Føroyar í altjóða brennidepil á annan hátt. Sum nakað nýtt varð sýnistøka gjørd við C.G. Johannes Petersen-grabbanum, og við honum fekst nýggj vitan um djóralív á havbotninum, og tað økti tískil um vitanini um nøgdina av fiskaføði. Í *Zoology of the Faroes*-kanningini tók Spärck sýni við hesum grabbanum á Dana, og eftir hetta gav hann út ritgerðina "Foreløbig oversigt over resultaterne af kvantitative bundundersøgelser i islandske og færøske farvande", ið ofta hevur verið endurgivin.

Fiskimarkið verður flutt

Ein tjóð hevur bæði granskingaráhuga og granskingarskyldu innan fyri fiskimarkið. Tað var við atliti at hesum, at markið fyri landafrøðiliga økið fyri *The Zoology of the Faroes*-kanningina í 1920-árunum varð sett við 3 fjórðingar, sum varð avtalað við Bretland í 1901. Hetta mark galt til 1955, tá ið ein fyribils avtala víðkaði markið til 6 fjórðingar. Í 1959 varð markið flutt út á 12 fjórðingar við ávísam rættindum hjá bretskum trolarum. Tá ið áhaldiandi samráðingar ikki høvdu nøktandi úrslit

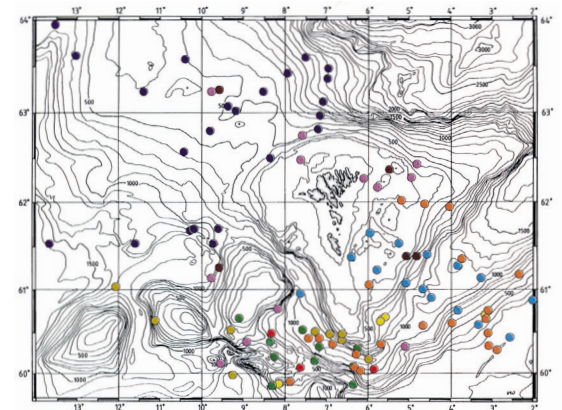
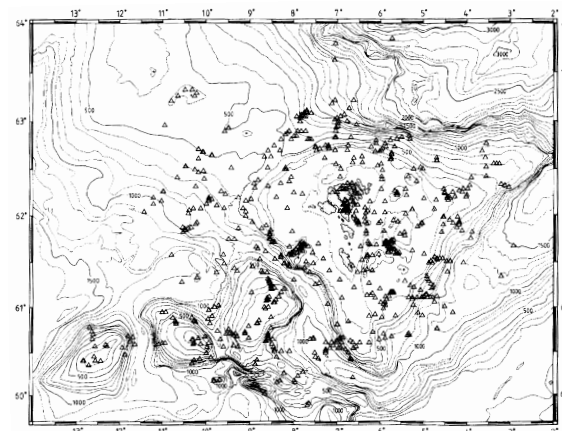
Sýnistøka frá *Zoology of the Faroes*-ætlanini. Eftir G. Høpner Petersen 1968.

við sær, váttaði Danmørk vegna Føroyar, at markið skuldi hava fult gildi frá 1964. At enda varð fiskimarkið flutt út á 200 fjórðingar frá 1977.

Umframt hissini stuttar vitjanir av útlenskum rannsóknarskipum vóru tað donsk skip, sum tóku sær av vísindaligum kanningum til 1964. Hetta ár keypti føroyska stjórnin ein trolara, ið fekk navnið Jens Christian Svabo, sum síðan røkti ein part av fiskirannsóknunum. Í 1967 varð hann umbygdur og varð nýttur fram til 1980, tá ið tann størri og munadyggari Magnus Heinason varð settur í staðin. Tað er alneyðugt hjá føroyingum sjálvum at hava eitt stórt og vælverkandi rannsóknarskip, lutvíst fyri at Fiskirannsóknarstovan, sum nú sjálvstøðugt tekur sær av føroyskum fiskirannsóknum, kann vera før fyri at bera ta altjóða rannsóknarlígu ábyrgdina av tí nú sera stóra fiskiøkinum, lutvíst fyri at gera tað møgult at gera rannsóknir alt árið.

Nútidin: BIOFAR-ætlanin og týdningur hennara

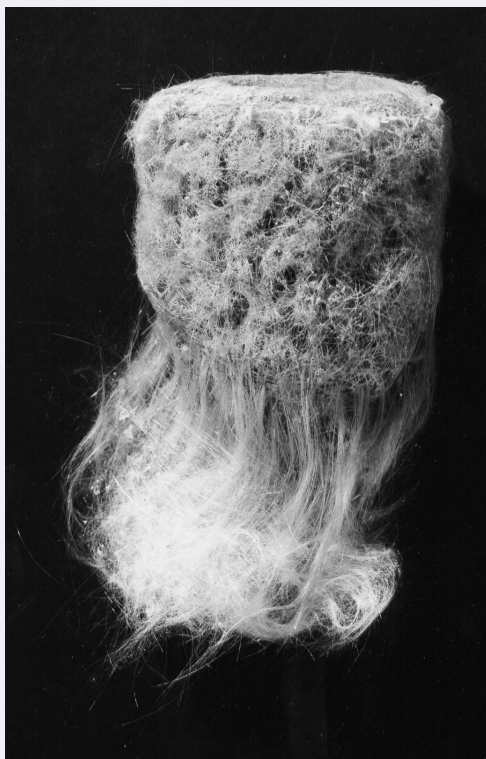
Upp ígjøgnum sjeyti- og áttatiárin vóru norðurlenskir havgranskarar farnir at stúra um, at talið á serfrøðingum í navnagreining hjá sjódjórum var í minking. Hetta rák hevði fleiri orsakir, eitt nú umlegging í lærugreinunum, niðurskurður á lærdu háskúlunum, vantandi politisk fatan og minkandi tilgongd av ungfolki, tí

Sýnistøka frá BIOFAR-ætlanini. Grundað á Nørrevang et al. 1994.

Sýnistøka frá eldri rannsóknum sett saman frá ymsum heimildum:

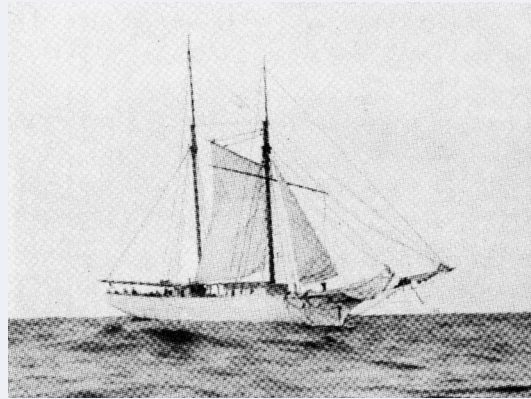
- Dansk Ingolf-rannsóknin
- Michael Sars-rannsóknin 1910
- Michael Sars-rannsóknin 1902
- Deutsche Tiefsee Expedition
- Triton
- Lightning
- Porcupine
- Knight Errant
- Tvær støðir hjá Fylla, ein hjá norsku Norðuratlantshavransóknini og nakrar fáar stakar sýnistøkur.

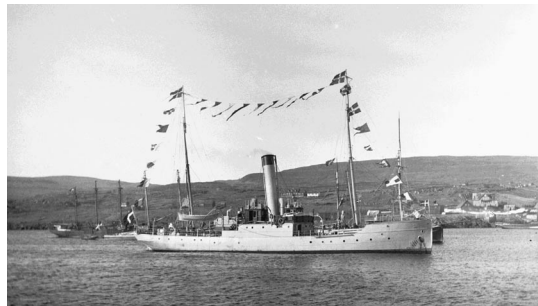
Rótartrevjurnar sita fastar í sjóbotninum.

Sjósvampurin *Holtenia carpenteri* eitur á donskum "fuglerede-svamp". Hann hoyrir – úr jarðfrøðisøguligum sjónarhorni – til tann sera gamla soppabólkin Hexactinellidurnar ella glassvamparnar, sum hava eina sera sterka beinagrind av longum kisilnálum. Slagið er heilt vanligt í landnyrðingsatlantshavi og er í støðum so fjølmengt, at tað fullkomiliga hevur ræði á botndjóralívinum. Nú á døgum eitur svampurin *Pheronema carpenteri*, tí tað visti seg, at navnið *Pheronema* varð nýtt undan *Holtenia* og tí hevði framíhjárátt í navngávuni.

Tað at skonnartin Margrethe tók lut í havrannsóknunum undir Føroyum er ein søga fyri seg. Skipið varð í 1913 gjørt út til eina havrannsóknarferð í Atlantshavi við veiðu eftir állalarvum fyri eyga. Ferðin skuldi byrja í Føroyum og enda í táverandi donsku Vestindisku oyggjunum. Áðrenn farið varð av stað, lá skipið ein mánað á Trongisvági, har ein ørgrynna av sýnum vórðu tikin. Síðan varð farið tvørtur um Atlantshav, men á ferðini sigldi Margrethe á eitt korallriv við Anegadaoyнна og gekk burtur ikki langt frá atkomustaðnum. Øll umborð vórðu bjargað, og eisini vísindaligi farmurin varð bjargaður.

framtíðarútlitini vóru ring. Gongdin gjørdist tann, at hvørt einstakt land bert hevði ein serkunnleika, ið fataði um ein minni part av djóralívinum í heimlandinum og ofta ikki so frætt sum fataðu um stóru djórabólkarnar við nógvum sløgum. Ein møgulig loysn sýntist at vera at styrkja norðurlendsku siðvenjuna fyri samstarvi, og samstundis sýntist fígging til at fremja eina stóra felags verkætlan undir Norðurlenska ráðharraráðnum at vera til staðar.

Beskytteren liggur á Havnini

Føroyska havrannsóknarskipið Magnus Heinason (Mynd: G. Bruntse)

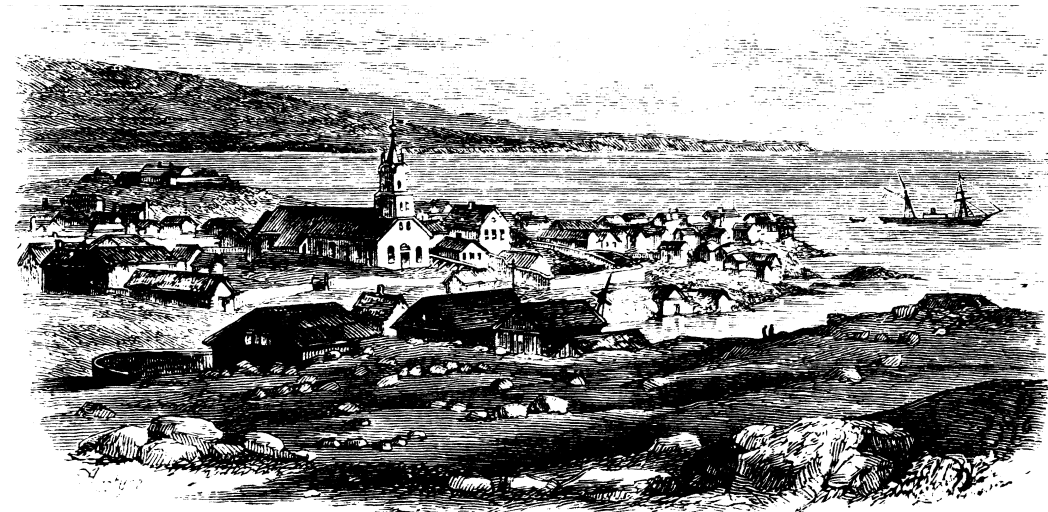
Fyrirverandi føroyska havrannsóknarskipið J.C. Svabo

Føroyar tóktist at vera eitt hósakiligt politiskt uttanveltað øki, og av ymsum orsøkum var tørvur á at fáa yvirlit yvir djóralívið, ikki minst eftir at fiskimarkið varð flutt út á 200 fjórðingar.

Úrslitið var, at farið varð undir samnordurlendsku BIOFAR-ætlanina í 1987, hvørs týðningarmesta endamál var at gera eitt vísindaliga rætt yvirlit yvir djóralívið á havbotninum við Føroyar á 100-1000 metra dýpi. Í árunum 1987 til 1991 vórðu síðan tikin sýni av næstan 600 støðum á 9 rannsóknarferðum við Magnusi Heinasyni og við Håkon Mosby, sum Bergens Universitet átti, og harumframt vórðu gjørdar nakrar styttri ferðir við skipunum hjá Vaktar- og bjargingartænastuni. Starvsstovan í Kaldbak varð stovnað og skipað soleiðis, at hon longu frá tí at farið varð í gongd við verkætlanina kundi virka sum fyrisitingar- og starvsstovumiðdepil fyri rannsóknini. Starvsfólk á staðnum flokkaðu sýnini í djórabólkar. Seinni vórðu teir sendir út til serfrøðingar úr 60 ymiskum londum - fleiri av teimum uttan fyri Norðurlond. Higartil eru uml. 130 vísindaligar ritgerðir og kunnandi greinir komnar út, og nógvar aðrar eru á veg. Serliga stórir týðningar er lagdur í at gera yvirlit yvir allar djórabólkar við viðmerkingum og myndum, sum so hvørt verða prentað í Fróðskaparrit. Onnur sløg av ritgerðum verða prentað í ymsk altjóða tíðarrit; serliga í norska tíðarritið *Sarsia*.

BIOFAR-ætlanin kom at halda fram. Tað vísti seg nevnliga, at gamla *The Zoology of the Faroes*-kanningin ikki var nøktandi. Tí varð í árinum 1995 til 1998 farið undir eina BIOFAR 2-ætlan á starvsstovuni í Kaldbak. Henda ætlan skuldi fata um djóra- og plantulív frá sjóvarmálanum til uml. 100 metra dýpi.

Týðningurin av eini verkætlan sum BIOFAR í víðari merking kann vera trupul at ímynda sær, innan hon er lokin, men tað merkist, at starvsfólk og lesandi við teir stovnar, sum hava tikið lut í verkætlanini, hava fingið nýggj sambond, íblástur og rannsóknarroyndir. Við

Tekning eftir Holten av Tórshavn og Lightning

starvsstovuni í Kaldbak fingur Føroyar bygt upp egnar møguleikar at granska sjódjór onnur enn fisk, kóp og hval í tøttum samstarvi við nógvar norðurlenskar stovnar.

Náttúrgripasavnið í Tórshavn fær eitt savn, ið fatar um tað mesta av føroyskum botndjórum, bæði av landgrunninum og frá djúpum sjógvi. Síðst men ikki minst: Føroyar verða gjøgnum tær mongu ritgerðir, sum eru útgivnar og sum eru á veg, settar á heimskortið í altjóða kjakinum um lívfrøðina hjá djúphavsdjórum og útbreiðslu hjá øllum sjóverum í fortíð og nútíð.

Heimildir:

Landt, J., 1800: *Forsøg til en beskrivelse over Færøerne*. - København. 479 pp.

Nørrevang, A., T. Brattegard, A.B. Josefson, J.-A. Snæli & O.S. Tendal, 1994: List of BIOFAR stations. - *Sarsia* 79: 165-180.

Svabo, J.C., 1959: *Indberetninger fra en reise i Færøe 1781 og 1782*. - Selskabet til udgivelse af Færøske kildeskrifter og studier. København. 497 pp. (Endurprent 1976, Reitzels Boghandel A/S, København)

Spärck, R., 1929: Den zoologiske undersøgelse af Færøerne og dens foreløbige resultat. - *Report of the 18. Scandinavian Naturalist Congress in Copenhagen*, 26.-31. august 1929. 3 pp. Copenhagen.

Spärck, R., 1929: Preliminary survey of the results of quantitative bottom investigations in Iceland and Faroe waters. - *Rapport et Procès-Verbaux des Réunion* 57: 1-28.

Tendal, O.S. & G. Bruntse, 2001: A brief history of investigations on the benthic fauna of the sea around the Faroe Islands, with emphasis on the expeditions and research vessels. - Pp 44-53 in: G. Bruntse & O.S. Tendal: *Marine biological investigations and assemblages of*

benthic invertebrates from the Faroe Islands. - Kaldbak Marine Biological Laboratory, The Faroe Islands. 80 pp.

The Zoology of the Faroes. Vol I, part1, 1928-42; part 2, 1928-71; vol II, part 1, 1928-37; part 2, 1928-71; vol III, part 1, 1928-71; part 2, 1935-42. - Andr. Fred. Høst & Søn. Copenhagen.

Wyville Thomson, C., 1873: *The depths of the sea*. - MacMillan and Co., London. 527 pp.

Um áhugi er fyri fleiri og dagførdum upplýsingum um BIOFAR-verkætlanirnar,

sí heimasíðuna hjá Havlívrøðiligu royndarstöðini í Kaldbak: www.biofar.fo

og heimasíðuna hjá Zoologisk Museum í Keypmannahavn: www.zmuc.dk

OLE SECHER TENDAL

er útbúgvinn mag.scient. á Københavns Universitet 1968, og í 1972 fekk hann dr.phil.-heitið. Evnið í doktararitgerð hansara var djúphavsdjór. Ole er lektari (*associated professor*) á Zoologisk Museum í Keypmannahavn. Granskingarøki hansara er norðuratlants- og arktiskt botndjóralív í djúphavinum, serstakliga ávís einkynsløg, sjósvampar og serstøk koralldjór.

Teldupostur: ostendal@zmuc.ku.dk

Útgrevstir í Toldbogade nr. 24-28 í Keypmannahavn

Nicolina Jensen Beder, fyrrv. savnstökningur:

Í 1973 varð farið at grava út fyri kjallara í einum fyrrverandi korngoymsluhúsum í Toldbogade, Keypmannahavn. Undir hesum grevstri komu teir niður á hópin av klædnaleivdum, eitt nú hosupørum. Roknað verður við, at hetta hevur verið køstur frá 1705 og tyrvdur í 1787. Vóru nakrar føroyskar hosur ímillum?

Úr Varðagøtu á Gljúfrast-ein – ella úrmælingarnir frá tvey – og aðrir vinmenn –

Martin Næs, landsbókavørður

Í aprílmánað í 1902 vórðu trýggir úrmælingar bornir í heim - listamaðurin Jákup Olsen, og rithøvundarnir Martin Joensen og Halldór Laxness. Føroya landsbókasavn hevur sett upp eina framsýning av handritum, brøvum, tekningum, myndum umframt bókum eftir hesar trýggjar. Framsýningin verður kallað 'Trýggir úrmælingar frá tvey'. Øldin, sum var, var karmurin um lív teirra, og tað, teir lögdu eftir seg listaliga og bókmentaliga, er tilfar, sum bæði eftirtíðin og framtíðin leingi fara at fegnast um.

Hvussu nógv vigar eitt skinn?

Dorete Bloch, djórafrøðingur

Ofta hevur verið spurt, hvussu nógv eitt skinn av grindahvali vigar. Og vigar eitt skinn av springara ella døglingi tað sama sum eitt skinn av grindahvali? Hesir spurningar verða lýstir sambært kanningum, ið Náttúrugripasavnið hevur gjørt. Samstundis verður eisini víst til søguni aftan fyri metingina.

